

DYADE

Nr. 4-5, 1985

Løssalg kr. 35,-

OLE GJEMS-ØNSTAD:

KULTURKAMP I ETEREN

NÆRKRINGKASTING OG DEMOKRATISERING

301.16

Gj

RADIO- OG TV-WEEKEND

kurs i medieopptreden, Skaugumåsen Kurscenter, Asker.

Fredag 4. april – søndag 6. april

- Intervju- og debatt-trening
- Praktiske råd
- Bruk av nye medier
- Selvhevdelse i eteren

Kjennskap til massemedienes funksjon, kunnskapsformidling og virkemidler blir stadig viktigere i en tid da mediene får større og større betydning i hverdagen.

Kursprogrammet omfatter bl.a. grunnregler for radio- og TV-opptreden, videotrening, forberedelse av intervjuer og pressekonferanser, premissetting i debatter, bruk og misbruk av media, engasjerte lyttere.

Sentralt står praktiske øvelser med veiledning. Deltagernes egne erfaringer danner utgangspunkt for videre drøftelse.

Kursledere: Roy Halvorsen, tidligere programsekretær i Dagsrevyen, og Tord Østberg, redaktør for Acem Radio i Oslo.

I tillegg deltar foredragsholdere og veiledere med bred erfaring som programmedarbeidere i Acem Radio.

Kurs og opphold kr. 1480,-. Inkluderer måltider, innkvartering og enkeltrom og ca. 15 timers undervisning og gruppeøvelser. Heltidsstudenter under 30 år gis rabatt på kr. 500,-.

Påmelding: Ring Acem
tlf. 02/20 29 59.

DYADE

Dyade drives på idealistisk basis. Ingen mottar økonomisk godtgjørelse for bidrag. Eventuelt overskudd går til organisasjonen Acems arbeide for menneskelig vekst.

Nr. 4-5 1985 17. årgang

Tidsskrift for kultur, filosofi, psykologi, samfunn.

Utgitt av Dyade forlag med støtte fra Norsk Kulturråd.

Adresse: Postboks 6721, St. Olavs plass, 0130 Oslo 1

Telefon: (02) 20 29 59

Postgiro: 2 09 42 33

Utkommer med seks nummer i året. Abonnement koster kr. 100,- og løper til skriftlig oppsigelse foreligger. Ettertrykk bare etter avtale med redaksjonen.

I redaksjonen: Carl Henrik Grøndahl, Torbjørn Hobbøl (ansv.), Are Holen og Anders Lindseth

Redaksjonssekretær: Viktor Roddvik

I administrasjonen: Nina Aarhus Smeby

Foto: Are Hedén og Einar Jensen

Dyade er trykket hos S. Bern. Hegland, Flekkefjord

I dette nummer:

KULTURKAMP I ETEREN

Nærkringkasting og demokratisering

Av Ole Gjems-Onstad

1. Et monopol løsner	5
2. Menneskerettigheter og ytringsfrihet	11
3. Kulturelt demokrati	18
4. Mangfold på alvor	28
5. Frivillige organisasjoner som brekkstang	38
6. «Journalisme», nyprofesjonalisme og mediakritikk	45
7. Kultur eller underholdning	54
8. Opphavsrettsorganisasjoner og monopoltenkning	62
9. Fjernsyn mot kabelmakt og departement	69
10. Finansiering og integritet	80
11. Landsdekkende kringkasting	85
Om skribenten	90

Norsk journalisthøgskole
BIBLIOTEKET

Quo vadis, norsk kringkasting?

Acem fyller 20 år. Det er verdt å stoppe opp og tenke. Organisasjonen har i disse årene vokst til en betydelig faktor i mange menneskers hverdag. I dette temanummer av Dyade møter leseren Acems engasjement for nærkringkasting. Det er av nyere dato, men representerer en naturlig forlengelse av kulturelt engasjement som tidligere først og fremst uttrykte seg gjennom tidsskriftet Dyade, bokutgivelser, seminarer og forelesningsrekker. Forfatteren av temanummeret, Ole Gjems-Onstad, er faglig nestleder i Acem. Acems introspektive og meditative arbeide i forhold til kultur og samfunn opptar ham særlig. I norsk nærkringkastingsdebatt har han stått sentralt. KULTURKAMP I ETEREN trekker opp prinsipielle linjer fremover. Leseren vil møte markerte synspunkter. Kampen om mediene er strid om verdier. Kulturkamp.

* * *

I dag, fire år etter at NRK-monopolet sprakk, er nærkringkasting nærmest en folkebevegelse. Det er nå umulig politikk i Norge å gå inn for forbud mot lokal-TV og nærradio.

Denne gledelige utvikling til tross, mye gjenstår. I det korrektoren leses, kommer for eksempel forslag fra Arbeiderpartiet om at *bare* NRK skal få adgang til reklameinntekter. Får forslaget gjennomslag, vil det kunne slå bena under utviklingen av et mangfoldig kringkastingsliv i fremtidens Norge. Finansieringsspørsmålet er ikke løst. Og hva med etersendinger? Og hvorfor *bare* nærkringkasting? Mot slutten av dette Dyade-nummer påpekes at kravet om lokalt preg er sterkt begrensende for

kulturutfoldelsen ny mediateknologi muliggjør. Neste skritt må bli at myndighetene åpner for norsk riksdekkende kringkasting også utenfor NRK.

Ofte presenteres hovedproblemet i mediadebatten som kamp mellom lille Norge og det store utland som presser på med satelitt-sendinger. Det blir lett å projisere for mye ut, og bare fortelle hvor ille andre er. Kampen går tvers gjennom vårt eget samfunn. Mellom det kjappe og det kommenterende, sensasjonen og analysen, rastløsheten og fordypelsen. Til syvende og sist er det et spørsmål om vi er fornøyd med å ha Dagblad- og VG-kulturen som viktigste nasjonale referanse.

KULTURKAMP I ETEREN handler om å leve med mangfold og forskjeller. Med andre ord: evnen til å leve med levende demokrati i praksis. Som et miljø opptatt av psykologisk bearbeidelse, er det naturlig for Acem å drøfte slike spørsmål. Introspeksjon og meditasjon stimulerer gleden over at verden er sammensatt og flertydig. Tilværelsen er noe å erkjenne under en tilsynelatende enkel og triviell overflate.

Gjems-Onstad er dr.juris og professor i skatterett ved Bedriftsøkonomisk Institutt. Fagbakgrunnen preger fremstillingen. Ny kulturpolitikk knyttes til moderne lovgivning, menneskeretter og grunnlov. Vår frihet, også i eteren, avhenger i stor grad av det vi finner mellom lovbøkers røde permer.

Gjems-Onstads synspunkter har vokst frem i et svært engasjert nærkringkastingsmiljø. Acem har nærradio flere steder i Norge og står i disse dager i ferd med å starte opp nær-TV. Temanummeret kan gi innblikk i motivasjonen til de mange i Acem som har arbeidet nærkringkasting.

Tobias Døbbel

*Mange tusen nordmenn
er kommet nærmere mikrofonen.*

Kulturkamp i eteren

Nærkringkasting og demokratisering

Av Ole Gjems-Onstad

«Inntreden i historien – i samtiden – til deg og de andre – her og nå – er egentlig en spennende og oftest stadig befriende prosess. Den gir økende frihet. Jo mer jeg går inn i verden, – jo mer jeg tar imot dens utfordringer, sorger, gleder og vansker – desto mer har jeg mulighet til frihet – til å leve, være, skape, lide, gledes.»

Are Holen: Frihet – mot grensen, Dyade nr. 1 1976 s. 2.

1. Et monopol løsner

«Du skulle sunget oss»

Det var som å ta av en tvangstrøye. Nytenkning i eteren ble en av de viktigste konsekvenser av regjeringsskiftet 14. oktober 1981. Ut gikk Regjeringen Brundtland; inn kom Regjeringen Willoch. Kirke- og undervisningsdepartementet ble inntatt av Lars Roar Langslet, neppe prototypen på en revolusjonsleder. Men mediautviklingen hadde lenge stått ham nær. Nye styreshavere har 100 dager på seg, sier enkelte, dersom de vil reformere. Den 16. desember 1981, mindre enn 70 dager etter overtagelsen, ga Kirke- og undervisningsdepartementet de første 42 konsesjoner for nærkringkasting. Arbeidsbetingelsene ville blitt lat-

terliggjort på andre områder av velferdsstaten: Det var ikke tillatt å benytte de mest naturlige finansieringskilder: reklameforbud, ikke adgang til å nevne sponsorer, ingen direkte offentlig støtte. I praksis kalte man det – litt upresist – et «finansieringsforbud». Men energien var der, og effekten voldsom. Organisasjoner, grupper og enkeltpersoner mobiliserte.

Man kunne bli sett, hørt, gjøre seg synlig. Knappt fire år senere er nærkringkasting en folkebevegelse. Tusener er aktivt engasjert. Høsten 1985 anslås at de ca. 300 aktive konsesjonærer sender minst 140.000 timer på årsbasis. Totalt må det dreie seg om millioner av arbeidstimer, vanligvis ulønnet. Sendetiden er åtte ganger mer enn det statlige NRK som koster 1 milliard i avgifter og nyter andre privilegier ingen nærkringkasting drømmer om. For NRK-tenkningen har økt medietilbud til det norske folk alltid vært betinget av høyere lisens. Sist ser man dette i TV 2-debatten. Nærkringkasting har sterkt utvidet lyttermulighetene uten å belaste med mer skatter eller avgifter.

Det store sendevolumet i nærkringkasting er et enormt sprang på kort tid. Nærmest som et skoleeksempel på den tidligere trange mediapolitikken avslo Kirke- og undervisningsdepartementet i 1979 en søknad fra Volda distriktshøyskole om en øvingsradio som ledd i opplæring av studenter ved medialinjen!

I en artikkel i Nytt Norsk Tidsskrift nr. 3 1985 henger Langslet ut sosialdemokratiets mediapolitikk:

«Standpunkter fra den nære fortid kan i dag allerede virke gammelmodige. I 1980, da kringkastingsloven sist ble revidert, trakk Arbeiderpartiet på Stortinget den konklusjon at nærradio 'er en radioform som ikke bør innføres i Norge'. Og i sitt program for inneværende stortingsperiode slo Arbeiderpartiet fast at det ikke skal gis 'adgang til private radio- og TV-sendinger'.» (s. 18)

Man må nok unne Langslet hans triumf. Den folkelige mobilisering i nærkringkasting viser at Arbeiderpartiets mediapolitikk sterkt hemmet nettopp for grasrotas utfoldelse. Riktignok kan man ikke uten videre følge Langslet når han i samme artikkel mener å kunne «slå fast at uten regjeringsskiftet i 1981 ville vi ikke hatt forsøk med nærkringkasting i dag» (s. 18). Det er ikke utenkelig at Norge under en Arbeiderparti-regjering ville

Konsesjonene deles ut.

sett nærradioforsøk etter en svensk modell. Men med sine spesielle krav til hvem som kan delta, de strenge begrensningene i sendestyrke og sendetid og de helt rigide finansieringsbetingelsene har det svenske sosialdemokratiet effektivt stoppet nærkringkasting i å bli et spirende alternativ til det statlige monopolet. En slik utvikling ville ikke ha bragt frem den mobilisering som i Norge er en utfordring ikke bare for monopolet, men også for politisk vanetenkning.

Utviklingen av et mangfoldig kringkastingsmønster i vårt land burde heves opp fra partipolitikken til å bli en nasjonal sak. Prisen for fastlåste standpunkter kan bli altfor høy. Samtidig bringer utformingen av det fremtidige mediabildet frem så mange vanskelige spørsmål at mange må tenke med når mønsteret skal legges – og omlegges, slik det bør skje hele tiden på dette feltet. Vår fremtid lider trolig atskillig under at flere politiske partier nærmest har meldt seg ut av mediadebatten ved så ofte å være negative til videre utvidelser. Bl.a. på fjernsynssiden synes det, slik vi senere skal se, som om Høyres mediaentusiaster har vist et for snevert kulturpolitisk syn. Opplevd utenfra, er Høyre et parti med for lite kulturell brytning og for store tendenser til allianser med rent kommersiell tenkning, til at det alene bør lede an i et slikt skjebnesvangert mediapolitisk nybrottsarbeid. Men andre politiske partier har langt på vei latt Høyre være lokomotivet i mediapolitikken, og selv inntatt rolle som ambivalente og dårlig virkende nødbremser.

Nærkringkasting berører helt sentrale sider ved vårt demokrati: Ytringsfrihet og menneskerettigheter, deltagelse og mangfold, organisasjonsmakt og profesjonalisering, kulturliv og underholdningskonsum, nasjonal egenart og internasjonalisering. Men nærkringkasting krever nytenkning. Igjen og igjen viser det seg at man ikke bare kan anvende sine tilvante synspunkter fra andre samfunnsområder på utviklingen i eteren. Da kan man lett ende opp med å forsvare løsninger som egentlig er i klar motstrid med prinsipper man ellers er tilhenger av.

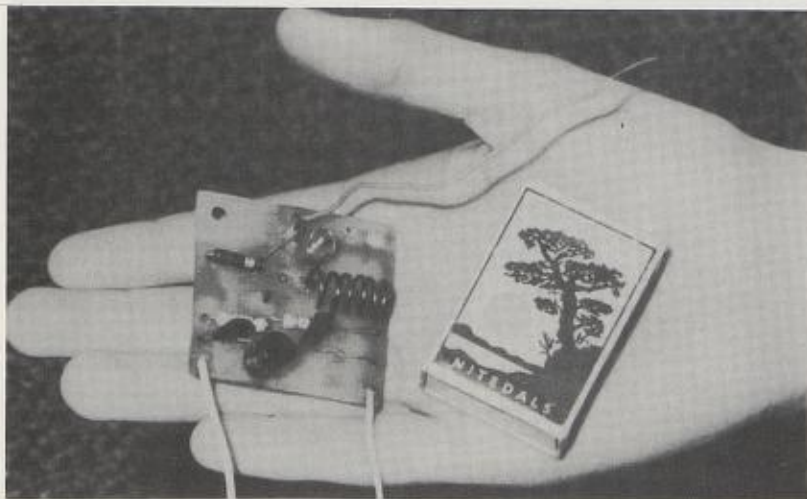
Dette fokus på idébrytningene i nærkringkasting er ikke først og fremst ment som et bidrag til nærkringkastingens historie. Det er dens fremtid vi bør være opptatt av. Mediautviklingen er fortsatt uvisst i vårt land. Målet må være å klargjøre hva striden gjelder i et mer overordnet perspektiv. Veldig langt kommer vi neppe på de følgende sider. Til det er feltet for stort, nytt og

Kulturminister Lars Roar Langslet. Har hans mediapolitikk rokket ved grunnvaller i det norske samfunn?

uoversiktlig. I debatten om samtidsfenomener kjemper de fleste av oss uunngåelig med kortsyntheten. Men ha ståstedet klart: Dette nummer av Dyade er skrevet av en som selv har tatt standpunkt. Etter min mening er nærkringkasting en av de viktigste demokratiserende reformer i vårt land i etterkrigstiden. Imidlertid kom den sent, svært sent. Vi har ikke råd til igjen å sette på bremsene. Vi må videre. På landsbasis, dvs. for landsdekkende sendinger med både radio og fjernsyn er monopolet foreløbig urokket, og selv for lokalfjernsyn er monopolet knapt truet.

Skredet som ble utløst i 1981, viser hvor knugende den tidligere forbudslinjen var. Den fortjener anklagen som ble rettet mot Peer Gynt: «Vi er sange; du skulle sunget oss... I din hjertegrube har vi ligget og ventet, vi ble aldri hentet.» Skjønner vi og våre politikere hva fortsatt demokratisering av etermediene innebærer, kan vi unngå at slike sentenser igjen er passende epigrammer for vårt lands mediapolitikk.

Hvor mye koster det å bygge en FM-sender? I Programbladet Siddisen forteller to 14-åringer?

– Mellom 6 og 30 kroner. Avhengig av kvalitet, lyd og rekkevidde. Vår sender rekker 100 meter i radius, men den kan med letthet utvides. Vi ga 30 kroner for den.

2. *Menneskerettigheter og ytringsfrihet*

Internasjonal forpliktelse

Norske diskusjoner har en farlig tendens til å bli utpreget norske. Debatten om nærkringkasting kan tidvis fortone seg lokal og teknisk. Men spørsmålet om det skal gis konsesjon for nærkringkasting er spesialvendt problemet om det skal være et statlig monopol for etermediet. Og i det moderne demokratiske «informasjonssamfunn» er monopolproblemet i de tonengivende kommunikasjonskanaler helt sentralt. Norge har, særlig i etterkrigstiden, påtatt seg en rekke internasjonale forpliktelser som angir overordnede prinsipper for det norske samfunn. Norske politikere er ikke fullstendig frie til å gi de lover som måtte passe deres ideologier, hvis det ikke samsvarer med de traktater om bl.a. menneskerettigheter som Norge er bundet av. Her blir problemet ikke det tradisjonelle: Har nordmenn lov til å drive kringkastingsvirksomhet utenfor monopolet? Det snus på hodet: Har vi lov til å la være! Dvs. kan norske politikere opprettholde et mediamonopol uten å krenke de folkerettslige menneskerettighetsforpliktelser der nordmenn så ofte ellers er blant de fremste voktere.

Den mest aktuelle bestemmelse er art. 10 nr. 1 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon fra 1950, som lyder slik:

«Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og tanker uten innblanding av offentlige myndigheter og uten hensyn til territoriale grenser. Denne artikkel skal ikke være til hinder for at en stat kan gjøre kringkasting, televisjon eller kinoforetagender til gjenstand for en lisensordning.»

Ytringsfrihet og informasjonsfrihet er knyttet sammen. Kvalifiserte meninger forutsetter tilgang på allsidig informasjon. Men våre muligheter for balansert informasjon avhenger igjen av at ulike synspunkter kommer til orde og kan nå oss. Et statlig kringkastingsmonopol innskrenker både den faktiske ytringsfri-

het og informasjonsfrihet. Utviklingen i Norge er en tydelig illustrasjon: Helt nye skikt av befolkningen er kommet til orde. Det er – bokstavelig talt – flere synspunkter i luften.

For den *juridiske* vurdering er det imidlertid klart at yttrings- og informasjonsfriheter ikke er absolutte, ukrenkelige størrelser. Bl.a. den videre ordlyd i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 10 nr. 2 sier at de nasjonale lovgivere på visse vilkår kan foreta innskrenkninger. Likevel er det i internasjonal folkerettslitteratur diskutert om det er mot art. 10 å opprettholde statlige kringkastingsmonopoler. Spørsmålet har vært oppe for Den europeiske menneskerettighetskommisjon. I 1968 ga vårt naboland, Sverige, opphav til en avgjørelse hvor Kommisjonen uttalte at et offentlig fjernsynsmonopol ikke var mot konvensjonen («x v. Sweden»). Men den avgjørelsen falt for snart 20 år siden. Ny teknologi kan tvinge frem nye synspunkter. Allerede i en kjent avgjørelse fra 1976 som ikke direkte gjaldt monopolproblemet, tilkjennega Kommisjonen tvil over sin tidligere vurdering. («Sacchi v. Italy»). Med den tørre språkdrakt til den formelle folkerettsjurist ble den antydende bondeanger uttrykt slik:

Notwithstanding this precedent [avgjørelsen i den svenske saken fra 1968], the Commission would not now be prepared purely and simply to maintain this point of view without further consideration». (uthevet her).

Dermed er det uavklart om et fortsatt statlig kringkastingsmonopol kan anses som et brudd på kravet til yttrings- og informasjonsfrihet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. En dansk jurisk, Peter Germer, har i boken «TV-reklame i retslig belysning» (1984) hevdet at det må antas at

«Menneskerettighetskommissionen og Menneskerettighetsdomstolen hvis de stilles over for spørsmålet vil tage afstand fra monopoltanken.» (s. 35).

Germer mener at med utviklingen av ny teknologi som ikke krever at det offentlige skal dominere fordi det bare er plass til få (knapphetsbegrunnelsen), vil

«en række af de reguleringer der var tilladt for ti, tyve eller tredive år siden ikke ... (være) tilladt idag, og således at en række af de reguleringer der er tilladt idag måske ikke vil være tilladt om et, to eller fem år». (s. 34).

*Det trenges mye papir for å spre samme
informasjonsmengde som radiosendinger
gjør.*

Germer er nok mer absolutt enn mange andre i sin vurdering av hvilke begrensninger Den europeiske menneskerettighetskonvensjon setter for offentlige mediamonopoler. Men det må være et tankekors for mange at Norge – med en viss mulighet for å tape – kunne blitt saksøkt for brudd på en sentral menneskerettighet gjennom kringkastingsmonopolet. Vanligvis etterstreber vårt land ikke en balansering på yttergrensene av menneskerettighetserklæringer.

Men menneskerettighetssynspunktet er «falt ut» av norsk mediadebatt. Selv i Stortingsmelding nr. 84 1984–85 – Om ny mediapolitikk – hvor regjeringen Willoch argumenterer for opphevelse av kringkastingsmonopolet, nevnes ikke de traktatfestede regler om ytrings- og informasjonsfrihet. I andre offentlige dokumenter om kringkastingssspørsmål er Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 10 knapt nevnt, og ikke brukt til problematisering av norsk mediapolitikk. Riktignok er jussen til dels uavklart, men det er ingen tvil om at menneskerettighetsargumentet kan brukes til å understreke at oppbrudd fra monopolet er nødvendig.

En utvikling bort fra det offentlige kringkastingsmonopol gjelder helt fundamentale rettigheter for hver enkelt av oss til å gjøre seg gjeldende – og til å oppleve – det norske samfunn. Det kjennes ofte ikke så krenkende med fraværet av de friheter og rettigheter man ikke har erfart. Men tenk at en ny regjering nå skulle ha opphevet nærkringkasting og skrudd klokken tilbake til mediapolitikken før 1981! 140.000 årlige kommunikasjonstimer fjernet. Et slikt dekret ville trolig ha blitt opplevet av mange som et urovokkende frihetsangrep. Kanskje er vanetenkning vår største fiende i kampen for den frihet til ytring og dialog mediapolitikken gjelder.

Grunnlov, ytringsfrihet og monopol

For grunnlovsfedrene på Eidsvoll sto ytringsfriheten sentralt. I «konstitusjonskomiteens grunnsetninger», de overordnede prinsipper for den senere utforming av grunnloven, lød den syvende sekvens slik «Trykke-Frihed bør finde Sted». Vårt problem nå er altså at våre frihetslengende grunnlovskonsipister med ytringsfrihet særlig tenkte på *trykke*frihet. Forgjengerne på Eidsvoll var ingen altseende patriotutgaver av Jules Verne med teknologiske fremtidsvisjoner. Ytringsfriheten fikk sitt endelige

Ytrings- og trykkefriheten var sentralt prinsipp for Eidsvollsfedrene.

og mer detaljerte vern, i Grunnlovens § 100. Den sentrale plass er viet trykkefriheten, selv om det også er med noen ord om ytringsfriheten mer generelt.

Paradoksalt er vårt lands fremste vokter av det skrevne ord usedvanlig kronglete utformet. Les selv:

«Trykkefrihed bør finde sted. Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare har enten Selv vist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mot Lovene. Ringeakt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses befalinger, eller fremført falske og ærekrenkende Beskyldinger mod Nogen. Frimodige ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.»

Så langt har det i Norge vært vanlig å hevde at NRK-monopolet ikke strider mot Grunnlovens § 100. Et statlig forlagsmonopol som ville implisere en forhåndsgodkjennelse for det trykte ord fra offentlig myndighet, er forbudt. Men for vel de viktigste opiniondannere, radio og fjernsyn, er frihetsvernet i Grunnloven etter den tradisjonelle forståelse atskillig magrere. I sin lærebok

i statsforfatning mener Johs. Andenæs at Grunnloven ikke engang hindrer det utvetydige misbruk av et kringkastingsmonopol:

«En kringkasting som virker som *talerør og propagandasentral* for den sittende regjering, er *ikke i strid med grl. § 100*, men bryter med de idéer om fri diskusjon som ligger til grunn for bestemmelsen.» (s. 373 – uthevet her).

På andre områder har Høyesterett villig forandret tolkninger av Grunnloven, til dels mot dens ordlyd, når virkeligheten for lengst har passert 1814. Mediautviklingen er av de samfunnsfelt hvor endringene siden Grunnlovens unnfangelse er dramatiske. Samtidig berører yttingsfrihetsbestemmelsen i § 100 den helt sentrale kjerne i vårt demokrati. Hvorfor skal vi nettopp her holde fast ved fortolkninger som synes å tillate makthaverne åpenbare misbruk av de vel viktigste medier? Man skal vokte seg for å legge egne standpunkter inn i andre. Men det er ikke lett å se hvordan den progressive tenkning som preget Eidsvollmenne- ne, overført til vår tid, kunne unngå å problematisere et statlig kringkastingsmonopol.

Som en nøktern konstatering av gjeldende norsk forfatningsrett må vi nok anta at tilhengere av statsmonopolet er tjent med at ingen i 1814 kunne ane at det trykte ord etterhvert måtte vike plassen for andre medier. Grunnloven er neppe monopolets farligste fiende. F.eks. å angripe det fortsatte NRK-monopol på landsbasis ut fra Grunnlovens § 100, ville nok ha vanskelig for å vinne gjenhør hos Høyesterett. At vi, og våre politikere så lenge har akseptert systemet, binder også ut fra en juridisk betraktning når det er vår egen grunnlov vi vurderer. Men tenkte man igjen den tanke at all nærkringkasting ble forbudt, alle konsesjoner inndratt, og også den lokale kringkasting overført til NRK, da er man kanskje nær ved å krenke det vern om demokratiseringsbestrebelse vi burde legge inn i Grunnloven.

At Grunnloven kanskje ikke hjelper den som vil fremme en høyere grad av yttingsfrihet gjennom eteren, må likevel ikke bli et argument for dem som vil holde fast ved monopolet. At en ordning er i samsvar med Grunnloven, betyr – dessverre – ikke at den nødvendigvis sikrer oss best mulig demokrati. Grunnlovsfedrene ga oss et utgangspunkt. Det er senere generasjoners oppgave å ivareta den videre utbygging for å sikre en mest mulig demokratisk styringsform.

ACEM RADIO

har sendinger 6 steder i Norge

Sendetidene pr. 1.1.86:

OSLO FM 102,2

Mandag:

0830-0930 FORUM – for
studenter

1630-1800 ARENA – fra kultur
og samfunn

Onsdag:

0725-0750 MORGENLYD

0800-0900 MORGENLYD

Torsdag:

1630-1800 APPENDIX –
helsemagasin

Fredag:

1800-1900 ACEM-
MAGASINET

Lørdag:

0900-1000 FORUM – for
studenter

1000-1030 TONER MED
TEMA

1500-1630 ØKONOMISK
UKESPEIL

Søndag:

1100-1230 ØKONOMISK
UKESPEIL

ASKER FM 101,6

Mandag: 0700-0830

Fredag: 1600-1800

BERGEN FM 100, 100,5 og 103

Mandag:

2000-2100 Acem kultur-
magasin

Onsdag:

1800-1900 Acem kultur-
magasin

Torsdag:

1800-1900 Økonomisk
ukespeil

Lørdag:

1730-1830 Helsemagasinet
APPENDIX

TRONDHEIM FM 101

Tirsdag: 2000-2100

Torsdag: 1700-1830

Lørdag: 0930-1100

ÅLESUND FM 101

Mandag: 1800-1930

Onsdag: 1600-1730

Torsdag: 1800-1930

Stavanger

For tiden uten studio,
men kommer på lufta igjen.

3. *Kulturelt demokrati*

Mangfold eller enhet

Med ordet «demokrati» kan man begrunne det meste. Folke-demokratene i østblokklandene fremhver at folket skal styre. Siden partiet representerer folket, må enhver være lojal overfor det. I vårt eget land hevder både tilhengere og motstandere av et offentlig kringkastingsmonopol at det tjener demokratiet. Her kunne vi oppgi ordet og lete etter et mer entydig uttrykk. Men alternativet gir seg ikke så lett. Derfor beholder vi betegnelsen og klargjør hva vi mener. Slik mange før oss også har gjort, definerer vi demokrati som en styreform som tillater kulturelt og politisk mangfold. Det er det system som aksepterer at vi er forskjellige. Ingen kan forvalte den endelige politiske sannhet for andre. I stedet går vi til valgurnen med prinsippet om en-person-en-stemme og de uunngåelige kompromisser som følger. Det er denne forståelse av demokratiet som forutsetter ytrings-, møte- og foreningsfrihet slik at de ulike verdier kan bli sett og hørt.

Å påstå at NRK-monopolet har vært udemokratisk, er for sterke ord. Under okkupasjonen tjente monopolet det udemokratiske ideal. Okkupantenes kontroll over kringkasting i Norge var ledd i en autoritær styreform. I den moderne velferdsstat er spørsmålet mer hva som best mulig fremmer de demokratiske prinsipper. Ordet «udemokratisk» om NRK av i dag kan gjøre debatten demagogisk og låse monopolets tilhengere overfor nytenkning.

Enkelte undrer hvor mye mangfold det norske demokrati er tjent med. En ledende norsk statsviter har f.eks. fremsatt disse enhets-argumenter for et kringkastingsmonopol:

«Kringkastingsmonopolene har gitt de nordiske land en særegen politisk offentlighet. Den har vært *enhetlig* fordi den har satt de samme saker på vår felles dagsorden på samme tid. I Norge ser daglig 60 prosent [visstnok 50 pst. etter nyere lytterundersøkelser] av befolkningen Dagsrevyen. De ukentli-

Ny teknologi gjør verden mindre.

ge debattprogrammer fungerer slik at hvis man ikke har fulgt dem, er man utafor. De debatter som der er blitt ført, er ofte blitt *nasjonale* debatter fordi de har fortsatt i TV-krokene samme kveld og på arbeidsplassene dagen etter. Ja, de nordiske monopolene har vært tostegshypotesen oversatt til sosial praksis: meldingene har gått fra de sentrale studios til de tusen hjem og de tusen arbeidsplasser, der de har fått familiene og arbeidsgruppene medlemmer til å fungere i forhold til hverandre gjennom å være katalysatorer for diskusjon og vurdering. I et land som USA er det sjelden at hele nasjonen sveises sammen på denne måten, nettopp fordi det er flere nasjonale nettverk, der unntakelsesvis så mye som en tredjedel av befolkningen følger ett enkelt program. Hva vil skje når vi får flere kanaler? Vil det bidra til å splitte opp den særegne nordiske offentligheten? Og hvilke videre politiske virkninger vil det ha?» (Gudmund Hernes: Media, struktur, vridning og drama, Nytt Norsk Tidsskrift 1984, nr. 1 s. 43).

Ut fra de aksepterte politiske grunnpremisser i vårt samfunn er vel monopoltilhengernes dilemma at de må forsvare NRK's stilling og forbudslinjen mot alternativer med å vise at det virker demokratiserende. Det kan til tider synes vanskelig.

Hernes har utvilsomt rett i at det ledende og styrte demokrati skaper mer orden og enhet. Men hvem skal sitte i «de sentrale studios» og hvem i «de tusen hjem og de tusen arbeidsplasser»? Hvem skal definere arbeidsdelingen, og hvordan kan en slik rollefordeling virke demokratiserende?

Det er vel monolets evige dilemma når det, som i vårt land, til syvende og sist må gis en demokratiseringsbegrunnelse.

De mange som har engasjert seg i nærkringkasting viser at de ikke var fornødt med sin plass utenfor «de sentrale studios». En slik misnøye er det viktig for et demokrati å kanalisere i en konstruktiv og virkeliggjørende retning.

Lytter eller deltager

I Aftenpostens kronikk 20. august 1985 romantiserer Erik Bye NRK-monopolet som ledd i feiringen av fjernsynets 25-års jubileum:

«NRK-monopolet hørte til i en uskyldigere og enklere tid. Den hadde sine gode sider, ikke minst i den nære følelse den enkelte lytter hadde av å være medspiller i en stor enhetlig og ganske definerbar nasjonal oppgave.»

Den enkelte lytter fikk følelsen av å være medspiller i en stor, enhetlig, nasjonal oppgave.

Mange følte det nok på denne måten. Og det var nettopp slik NRK-monopolet definerte det: Folket spilte med som *lyttere*. Man hørte på og viste interesse for de temaer og foki som ble valgt ut av dem i sentrum. Den private nærkringkasting åpner for en sprekning av denne fastlåste arbeidsdeling eller hierarkisering mellom de som lager og de som «bidrar» ved lytting.

Det er vanskelig å forene NRK-monopolet med overordnede og alment aksepterte kulturpolitiske målsettinger i 70- og 80-årene. Som en faneformulering for disse prinsipper har stått «det utvidede kulturbegrep». Kulturen skulle ikke lenger styres fra sentrum mot periferi. Påvirkning skulle også komme fra ytterkanten inn mot midten. Egenaktivitet, medbestemmelse og deltagelse ble sentrale kulturpolitiske begreper.

I den grunnleggende kulturmelding fra 70-årene fremheves begrepet «Kulturelt demokrati»:

«Kulturelt demokrati inneber at ein så stor del av folket som mogleg er med og formar kulturen og prioriterer det kulturarbeidet som får offentleg stønad.» (St.meld. nr. 8 1973–74, s. 48).

Tankespranget fra en slik kulturell demokratimodell til et statlig kringkastingsmonopol er lang. Riktignok har etterhvert flere advart mot den mangel på kvalitetstenkning et ukritisk utvidet kulturbegrep kan inspirere. Men det er godt egnet som et stikkord for å fremheve at i det moderne utdannelsessamfunn betyr demokrati bred deltagelse.

Nærmere mikrofonen

For det helt overveldende flertall i vårt land er NRK forblitt relativt utilgjengelig. Det er for media-adelen, eliten og «insider'ne». De færreste nordmenn opplever naturlig NRK som *sitt* medium der de selv kan tre frem foran mikrofonen. Med nærkringkasting er talerstolen rykket betydelig nærmere for svært mange nordmenn. Og det podium som i et demokratiseringsperspektiv er særlig viktig: Talerstolen man selv kan benytte. – Samtidig opplever nå langt flere enn de som er direkte involvert, at de har fått sitt talerør.

Veien frem til å påvirke NRK har gjerne fortonet seg umulig lang – selv for de mest ressurssterke. Man kan også stille spørsmålet på hvilke premisser påvirkning av en redaksjon er ønske-

Fikk De ikke konsesjon, sa De?

lig. Selv den ansvarlige statsråd skal etter norske prinsipper ikke blande seg inn i NRK's redaksjonelle virksomhet. Kringkastingrådet skal pr. definisjon ikke handle, men gi råd. Svært interesserte ører synes rådet ikke å tale til. Enkelte har også bemerket at det er underlig hvor lite av rådets kritikk NRK selv refererer. Dekningen av rådets virksomhet overlates mer til avisene.

Tankevekkende er det også at NRK ikke har utviklet noen «lytterspalter». Interessertes – lisensbetalernes – kritikk slipper ikke til på eteren. Man oppfordres bare unntaksvis til å ringe for å si sin mening om programmene, slik nærradioene ofte inviterer til. Kanskje naturlig nok har mange NRK-reportere «piggene ute» når de møter kritikk. Imidlertid er det påfallende sjelden NRK-folk vil eller evner å ta del i en reell dialog rundt sine programmer. Lytteres anklager om partiskhet, manglende balanse, uklok journalistikk osv. avfeies gjennomgående med en intensitet og kategorisk tone som forundrer – og støter. Invitere til at man «er med og formar kulturen», gjør den ihvertfall ikke. Tilsynelatende står man overfor en «bedriftskultur» avlet av en monopolstilling som ganske enkelt har vært for sterk.

I løpet av 1970-årene bygget NRK ut sine distriktskontorer. En desentralisering skjedde, kanskje ut fra tanken om et utvidet kulturbegrep. Men kontrollen i sentrum ble beholdt. Mange vil hevde at distriktkontorene ikke er gitt anledning til å utvikle seg ut fra sin og distriktenes egenart. Uansett synes ikke distriktskontorene å ha forandret den grunnleggende oppfatning av NRK som en institusjon man *lytter til* ut fra premisser som andre definerer.

Monopol og politikk

Et særlig problem ved NRK har vært utvelgelsen av kringkastingssjef. Dette er – grunnet monoopolet – en helt sentral maktposisjon i Norge. I etterkrigstiden har ett parti, Arbeiderpartiet, konsekvent valgt å holde fast ved «sin» kandidat, også ved ansettelse der en annen søker etter manges oppfatning åpenbart har vært bedre kvalifisert. Man kan selvfølgelig bebreide Arbeiderpartiet inntil man ser hvilken løsning andre partier velger når de bestemmer. På det prinsipielle plan er etterkrigstidens kringkastingssjefer fra Arbeiderpartiet igjen en understrekning av det uheldige ved et monopol. Mange kan ved slike utvelgelser

føle en avmektighet. At NRK-monopolets sjef velges som ledd i partipolitikk kan bare øke avstanden for dem som ikke sympatiserer.

Et problem er også at NRK stadig kritiseres for «skjev» dekning. I et overordnet perspektiv er igjen det sentrale problem kanskje ikke om NRK-miljøet favoriserer visse politiske synspunkter. Mer alvorlig i et demokratisk perspektiv kan det være at de som mener deres synspunkter skyves ut, ikke har en like sterk alternativ formidlingskanal. Holdes man selv unna de helt

slagkraftige mikrofoner, kan det være desto viktigere hvor balansert de som kontrollerer opptrer. Det smerter mindre der NRK-reportere feiler, dersom de det går ut over har sine egne studioer der de selv kan delta.

Tvil på mangfold

Argumentene mot å åpne for alternativer utenfor NRK har vært mange. Bl.a. er det betvilt at privat kringkasting vil bety øket mangfold. Kringkastingsutvalget fra 1966 uttalte f.eks.:

«Det er således tvilsomt om et konkurrerende kringkastings-selskap i privat eie eller dominert av en liten gruppe i kraft av deltagerens sterke økonomiske stilling, ville innebære noen *reell* utvidelse av ytringsfriheten som var av betydning. Riktignok ville flere kunne slippe til i kringkastingen, men dette behøvede ikke å medføre at synspunkter eller kretser som tidligere hadde vanskelig for å bli hørt, nå ville gjøre seg gjeldende. Resultatet kunne i praksis bli at grupper som på forhånd hadde de beste muligheter for å hevde sitt syn og sine interesser, ville få ytterligere styrket sine muligheter til å prege opinion og holdninger i vårt samfunn.» (s. 29).

Man skal ikke avfeie synspunktet – helt. Men en god logisk begrunnelse for å opprettholde et monopol er det ikke. Flere

ACEM TV

Sender fra 13. februar i Oslo-området.

Økonomisk Magasin

torsdager kl. 20.00–21.00
lørdager kl. 18.30–19.30 (reprise)

Kultur-Magasin

tirsdager kl. 20.00–21.00
søndager kl. 18.30–19.30 (reprise)

ACEM TV er med i TV OSLO.
Acem TV har telefon (02) 20 29 59

Under krigen var den frie radio farlig. I følge tyskerne ble 538 000 apparater beslaglagt. Bildet viser radiolageret på Sjurøya i Oslo.

uavhengige kanaler vil stort sett bety flere muligheter for å bli hørt og sett av dem som avvises et sted. Så langt har utviklingen av nærkringkasting ettertrykkelig tilbakevist Kringkastingsutvalgets motforestillinger. Som vi skal se, har problemet heller vært at det er blitt «for mange» synspunkter og ideer i eteren.

Kringkastingsutvalget fra 1966 synes også å ha vært godt fornøyd med det Norge NRK avspeilte:

«Etter vår mening er det ikke noe som tyder på at NRK bevisst bruker sin monopolstilling til å stenge ute særoppfatninger eller minoritetshensyn, selv der det klart nok må legges en særlig vekt på større gruppers ønske. *Det virker heller ikke*

som NRK i særlig utstrekning favoriserer mer konvensjonelle oppfatninger eller offisielle syn. ... Det må kunne sies at programvirksomheten totalt sett er preget av en betydelig grad av åpenhet og frisinn.» (s. 29, uthevet her).

Men nærkringkasting har ettertrykkelig vist at det tidligere fullstendige mediamonopol lot mye av norsk virkelighet være usett. Denne argumentasjonen som her ble fremført av Kringkastingsutvalget, er en typisk gjenganger i senere debatter. Men den virker lite gjennomtenkt. Kanskje viser den best hvordan NRK-monopolet har bidratt til å skape et ikke-problematiserende bilde at det å være norsk og av det norske samfunn. Sosiologi og sosialpsykologi gir godt grunnlag for å hevde at ett mediamiljø, som f.eks. det norske NRK, aldri vil klare å dekke fullgodt de deler av landet som avviker for meget fra kretsens egne verdier og interesseområder. Enhver gruppe vil utvikle sine verdier, felles synpunkter, normer og fordommer.

NRK-medarbeidere og NRK-miljøet er selvfølgelig ingen unntagelse. De utgjør en av Norges mange sub-kulturer. Det er ingen grunn til å tro at nettopp dette miljøet skulle klare å overskride sin bakgrunn, og stadig se igjennom de konvensjoner de selv er en del av.

Det spirende oppbrudd fra NRK-monopolet har tydelig avspeilet at det var mye mer der. Norge var langt mer mangfoldig og sammensatt enn det Marinelystkretsen har vist oss. Norge ble større, på godt og på vondt, da flere fikk sette søkelys på sine interesseområder.

En enkel illustrasjon av den for snevre vinkling til NRK: Medarbeidere i nærradioer forbauses ofte over hvor mange av deres intervjuobjekter som for første gang snakker inn i en mikrofon. Selv personer med sentrale posisjoner i norsk organisasjons- og samfunnsliv har sin «eter-debut» i nærradio. Dette skyldes ikke bare at flere kan slippe til når antall sendetimer økes. Det er tross alt ikke så få timer NRK gjennom årene har hatt anledning til å sende! Nye miljøer har klart å bringe inn på vår felles samfunnsarena mennesker NRK-miljøet har oversett.

4. *Mangfold på alvor*

NRK og det norske

Hvorfor ventet vi så lenge? I mange år har et mangfold i eteren vært teknisk mulig. Vår aksept av monoopolet har ingen rasjonell teknologisk begreunnelse. Opprinnelig var det annerledes. Men et NRK-monopol har det allerede lenge vært håpløst å rettferdiggjøre med den såkalte «knapphetsbegrunnelse», at det bare har vært mulig med få kanaler.

Går vi igjen tilbake til det trykte ord, er mangfold en selvfølgelig verdi. I forslaget til den nye lov om folkebibliotek uttales det f.eks.:

«På linje med skoleverket ser bibliotekene grunnleggende institusjoner for samfunnets kultur- og kunnskapsformidling. Bibliotekenes tjenester må betraktes som en samfunnsmessig rettighet, og et fundament for den demokratiske samfunnsutvikling. De allmenne bibliotekenes oppgave er derfor å formidle tjenester som sikrer den enkelte fri adgang til kulturverdier, opplysning og informasjon.» (Odelstingsproposisjon nr. 14 1985–86, s. 7–8).

Det er neppe politisk uenighet om disse ord. Hvorfor er mangfold da så vanskelig i eteren? Kanskje fordi det får så mye større konsekvenser. Stillet overfor mediepolitikken er ikke «mangfold» bare en høflig, men nokså ufarlig frase. Det er alvor.

Et bedre eksempel enn bibliotek for å sette ordet mangfold på prøve er nok skoleverket. De eksponerte – og latente – politiske rivninger over reelle alternativer for barns og ungdoms forming utenfor den offentlig styrte «skolen for alle» er ikke mindre enn over mediepolitikken. Her å la seg forplikte av ordet mangfold har ganske andre konsekvenser enn en høystemt lovprisning av pluralisme i bibliotekene.

I media har den sterkt økte internasjonalisering bidratt til å problematisere den norske enhetslinje. Ja, enkelte synes nærmest å argumentere med at vi for å ta vare på norsk enhet, må tillate et visst internt mangfold.

Flere har påpekt at «norskhet» gjerne forbindes med en viss homogenitet, at det norske samfunn preges mer av en enhetslinje enn mange andre land. Kaster vi et raskt blikk bakover, kan fenomenet muligens forklares slik:

«Etter fire hundre års danskestyre og nesten hundre år under Sverige har norskhet fått et særegent innhold: det er det som har overlevd uberørt av dansk og svensk innflytelse. Mens det geografiske og politiske sentrum gjerne fortonet seg noe suspekt, er det i periferien norskheten kan finnes renest og mest uberørt. I forrige århundres nasjonale selvstendighetskamp ble den norske bonden, folkekulturen og naturen gjort til symboler på en ekte norsk nasjonal arv med røtter tilbake til Norges storhetstid i vikingtida og middelalderen. Hos dem var norskheten bevart – uforstyrret av de fem hundre årene under fremmed styre.» (Rolf Brandrud: Romantikkens krampetrekninger, Dyade nr. 3 1985, s. 6).

Riktignok har NRK-monopolet uttrykt en sentralisert modell. Men kan NRK også ha representert en garanti for at den nye teknologien ikke skulle ta oss for langt inn i et moderne kaos? NRK-monopolet har virket dempende på manges kulturelle utfoldelse. Men monopolet kan med all sin statiske ro ha tilfredsstilt dype nasjonale strenger i en folkekarakter der modernisering og mangfold aldri har vært lett. Nærradioens betydning manifesteres ikke minst i mange lokalsamfunn. Likevel kan nok den nye utviklingen i eteren oppfattes som et fenomen beslektet med urbanisering og oppbrudd fra tilvante levemåter. I så fall er det ikke merkverdig at revolusjonen i eteren har latt vente på seg.

Demokratiseringen av media kan bli en kulturell snøball. Når man kan utvikle kulturelle forskjeller «på lufta», hvorfor ikke også gjennom utdannessystemet? De som i etterkrigstiden har kjempet for at den norske virkelighet skal være én, kan ha mye å tape på det. Noe vil vi alle miste. Men for demokratiseringen av det norske samfunn, for våre felles muligheter til å delta og påvirke, vil det være en seier. Det er fullt ut å innlemme de teknologiske gjennombrudd i demokratiets tjeneste. Men alle seire har sin pris.

Den vanskelige demokratiseringen

At oppløsning av NRK-monopolet innebærer en demokratisering

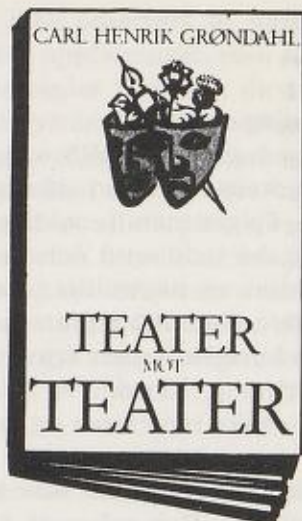
ring, medfører ikke at det dermed må være uten betenkeligheter. Enhver demokratiseringsprosess er full av motsetninger – og skyggesider. I vårt land stiller vi sjelden spørsmål ved vårt demokratiske sinnelag. Den norske nasjonalmyte er at vi like selvfølgelig fødes som demokrater som med ski på bena. Av og til skimter vi riktignok enkelte udemokratiske fremmedelementer i egen hage: Nynazister og Stalin-dyrkere. Men for de fleste representerer de demokratiske verdier tilsynelatende ingen lokal verdikamp. I stedet har vi tatt på oss rollen som en «verdens samvittighet» på vakt overfor det udemokratiske hvor enn i andre land vi måtte øyne det.

Men demokrati er ikke bare rosenrøde 17. mai-taler og vakre bjørketrær. Demokratisering er ikke en kamp Eidsvoll-fedrene avgjorde en gang for alle. Særlig vanskelig kan det være å bestemme hvor langt demokratiseringen bør gå. Hvor mye mangfold vil vi ha?

Demokratisering har – så å si alltid – også medført reelle vanskeligheter. Vår historie er full av beretninger om dem som for hvert trinn videre i demokratiseringsprosessen har fremholdt betenkeligheter. Med skolebøkene etterpåkløkskap har vi lært å smile overbærende av dem som ville forbeholde stemmeretten for de privilegerte og opplyste: embetsmennene, eiendomsbesitterne og mennene. Men kanskje var de ikke bare reaksjonære og maktkorrupte, de som ville holde på de gamle systemer: Demokratisering førte også til mer rot, økt irrasjonalitet, mindre oversikt osv. Det blir ikke uten videre greiere når flere skal bestemme. Vi glemmer at man kan være fornuftig, human og like fullt mene at desentralisering, mindre kontroll med samfunnets kommunikasjonsprosesser, utvidet medbestemmelse og deltagelse ikke alltid er et gode. Selv om NRK-monopolet ikke virker demokratiserende, kan de som vil holde på det, like fullt ha mange sterke argumenter på sin side.

Tilhører man ideologier som mener at politikk er å virkeliggjøre de konklusjoner som allerede er gitt, kan et monopol gi langt bedre muligheter for å styre utviklingen i den ønskede retning. Å åpne for mangfold kan fremstå som å gi fra seg rorpinnen. Dilemmaet er mindre dersom man antar at god politikk utvikles ved stadig brytning. Mangfold åpner for ny dialektikk. Det kan være uoversiktlig, men rivningen muliggjør nye svar. I en omskiftelig verden gir de dogmatiske sannheter som var gårsdagens erkjennelse sjelden de beste løsninger.

NY BOK

Hva ønsker vi å møte når vi setter oss inn i teatersalens mørke? Pirrende skjebner, Dagsrevyen tværet ut til en helaften med applaus, bilder som förstørrer vår virkelighet? Med utgangspunkt i utviklingen i norsk teater de siste ti år drøfter Carl Henrik Grøndahl i denne boken ulike teaterroller, kunst og erkjennelse. Han peker på mediakulturens sterke innflytelse i vår samtid. I en avsluttende runde med djevelens advokat spør han om de stadige teaterkriser er uttrykk for at teatret har mistet sin berettigelse. «Teater mot teater» er bidrag til en teatertenkning vi ikke møter for ofte i vårt kulturliv. Boken vil interessere alle som er opptatt av kunst og kulturpolitiske spørsmål.

«Carl Henrik Grøndahl har gjort en imponerende jobb ved å sette seg og tenke teater og dra opp alle de sentrale problemstillingene ...det rene nybrottsarbeid.»

Aftenposten 25.11.185

«...bør være obligatorisk lesning for teaterinteresserte.»

Dagbladet 18.11.85

Carl Henrik Grøndahl var teaterkritiker i Aftenposten i seks år med ukentlig teaterspalte. Fra 1984 er han kultureddaktør i NRK Radio Program 2.

Pris kr. 115,-. Bestillingsslipp se side 95.

Boken er den første i Dyade Forlags Deltaserie med bøker om kunst, kulturbrytninger og samfunnsproblemer. Redaksjonskomite for serien er professor dr. juris. Ole Gjems-Onstad, programredaktør Carl Henrik Grøndahl, pharm. dr. Margareta Hammarlund Udenæs, lege og psykolog Are Holen.

Den smertefulle brytning

Ifølge programerklæringene er NRK's oppgave å samle. NRK-journalister er underkastet relativt strenge saklighetsregler, ihvertfall på papiret. Følger man de viktigste sendingene, ikke minst Dagsrevyen, er det imidlertid nok av brudd på idealene om balanse, objektivitet og nøytralitet. Men bristene er ikke alltid lette å identifisere. En NRK-reporter må drive sin påvirkning i det skjulte. De formelle reglers krav er klare for dem som makter å påvise overtramp. Kanskje er heller ikke vridningen alltid bevisst. Det er «slik» reporteren og redaksjonen opplever verden.

I den private nærkringkasting skal ikke hver stasjon ivareta krav til nasjonal balanse. Den må man finne i helheten og brytningen mellom de mange synspunkter som slippes løs. Privat nærkringkasting gir forskjellige idéretninger anledning til å fremstille seg på egne premisser. Det åpner for standpunktene

«tatt ut innenfra», ikke observert på avstand. Den engasjerte idéradio refererer ikke oppfatninger, men står for dem selv. Ikke bare de polerte debattanter inviteres; de drevne politikere som kan hylle sine verdibrytninger inn i høflige formuleringer. Privat, desentralisert og verdiengasjert nærkringkasting er å slippe demokratiet nærmere. Men å se og høre blir ikke da det demokrati som foregår gjennom lønnede representanter bundet av kravene til parlamentarisk tone. Nærkringkasting bringer fremmer av det folkelige og upolerte demokrati. Den aggresjon som finnes i ethvert menneskelig fellesskap, blir tydeligere. Kulturelle forskjeller betyr også motsetninger, fiendtlighet, irrasjonalitet og fordommer.

Bratterud-saken

Bratterud-saken er blitt det klassiske eksempel. Den 6. desember 1984 fastslo Høyesterett at den herostratisk berømte pastor i nærradionen til Oslo Fullevangeliske Kirke måtte dømmes etter straffeloven § 135a. Han hadde benyttet sitt nye talerør til å si det han sikkert også tidligere kunne uttalt for en engere krets, men uten at vår høyeste domstol og samtlige medier var blitt involvert. Misjonsteltene har på et vis stått utenfor det offentlige Norge, på siden av den debatt som ble tatt alvorlig. Ytringsfrihet praktisert i sektens tempel er ikke så vanskelig.

Men i og med Langslets gryende oppbrudd fra monopolet, kunne Bratterud plassere seg midt på torget. Det er kanskje som om grupper hvis meninger man tidligere ikke behøvde ta hensyn til, plutselig er gitt stemmerett. Enkelte hevder at: «Det spiller ingen rolle; man kan skru av Bratterud når man vil!» Men så enkelt er det ikke. Det er verre for de homofile som når det sies med hele Oslo som potensielt publikum, at det gjelder å «bryte denne djevelske makten som homofilien representerer i dette land». Og at vi bør fjerne «alle som representerer denne åndsretning... fra ledende stillinger i landet vårt». (Norsk Retstidende 1984 s. 1358, på 1364 og 1365).

Da Høyesterett fant Bratteruds forhold straffbare, la de uttrykkelig vekt på at formuleringene var fremsatt «overfor en stor skare lyttere» (s. 1366). Imidlertid var det bare såvidt Bratterud ble dømt. Byretten hadde frifunnet ham, og i Høyesterett dissenterte én dommer. Han mente Bratterud måtte gå fri:

«Ytringsfriheten er en grunnleggende verdi. Å møte meningsytringer om politikk, moral og religion med straff er særdeles betenkelig, enten ytringene framkommer i forkynnelse eller i andre sammenhenger.» (s. 1367).

Selv flertallet i Høyesterett fant bare at det var selve påstanden om at homofile måtte fjernes fra ledende stillinger, som utgjorde det straffbare. Forøvrig hadde uttalelsene «ikke en slik karakter at de kan rammes av bestemmelsen i straffelovens § 135...». (s. 1365).

Også i tidligere dommer har Høyesterett fastslått at man må kunne tåle relativt sterkt kost i medier der folk flest har adgang. En kjent dom fra 1978 frikjente forfatteren av et leserinnlegg i Morgenavisen i Bergen. Kraftig og upolert skyts ble der rettet mot pakistanske fremmedarbeidere. Høyesteretts flertall sa:

«Hvis det stilles for strenge krav til arten eller holdbarheten av den faktiske fremstilling en meningsytring gjerne vil knytte seg til, vil dette begrense mulighetene for meningsytringer, spesielt for de mange som savner forutsetningene for å ikke sine ytringer en uklanderlig form». (Norsk Retstidende 1978 s. 1072 på s. 1076).

Trolig markerer Bratterud-dommen den klare yttergrense for det straffbare. Det må kunne stilles store spørsmålsteget ved dommens holdbarhet. Kanskje står vi her overfor en avgjørelse der Høyesterett har beveget seg i nærheten av det moteriktige. Dommen fjerner ihvertfall ikke problemet med de rivninger nærkringkasting åpner for. Hverken Høyesterett, Nærradioenes Ethiske Utvalg eller Klagemnda for kringkastingsprogram har til oppgave å påtvinge nærkringkasting den balanserte form.

Bratterud står kanskje mest i en særstilling fordi han går så langt i å angripe der tidens strømninger tilsier at han burde tie stille. Det finnes andre langt mer ubeskyttede minoriteter i det norske samfunn enn de homoseksuelle med deres etablerte organisasjoner og sterkt taleføre ledere. Bare de færreste vil bringe sårede følelser inn for nemnder og domstoler.

Men ett er den smerte og irritasjon vi kan føle overfor den upolerte form og de helt grove uttalelser. I nærkringkasting er dette så langt ikke et virkelig alvorlig problem dersom vi ser bort fra kurositeter som Bratterud. Mer provoserende kan det nok være at mange flere standpunkter blir tydelige, også dem vi

viktigste redskapene ord. Marie Cardinal benyttet den talende tittel «Gjennom ordene» til boken om hennes egen psykoanalytiske prosess. Tilsvarende gjelder den meditative vekst, som til syvende og sist er Acems grunnlag for engasjement i nærkringkasting. Selve meditasjonen skjer i stillhet. Men som ved andre erkjennelsesprosesser bidrar ord til å gripe den forståelse meditasjon gjør mulig. Ord og feedback fra andre kan smerte. Å fremsi nye ord som bryter med gammel selvforståelse er gjerne tungt. Men den som vil videre, kommer ikke utenom. Individuer som ønsker å forstå seg selv og andre, må tillate seg å si også de ubehagelige ord.

Det er ikke vanskelig å trekke paralleller til samfunnet. Da Struensee opphevet sensuren for Danmark/Norge i 1770, var begrunnelsen ønsket om fremgang. Trykkefriheten skulle gi økt opplysning og dermed fremskritt på alle områder. Opplysnings-tidens optimisme var selvfølgelig for enkel. De styrende fant da heller ikke at de uten videre ville betale frihetens pris. Trykkefriheten ble opphevet i perioder. Det ikke-sensurerte ord uroet. Det var ikke bare «samfunnsmessig gavnlige» for å spille på den språkbruk som kan ligge nær NRK-monopolets forsvarere.

Likevel, å begrense ordene, er å hemme tenkning og dermed svært ofte utvikling. Og ikke minst, det kan dempe vår alles evne til å identifisere og mobilisere mot den irrasjonalitet som er i ethvert samfunn. Et demokrati gir oss som velgere nettopp det ansvaret. Vi må lære oss til å se og forstå også de aggressive og destruktive strømninger. Med et monopol som siler de ord som slipper ut, kan det være vanskelig å bli bevisst irrasjonaliteten. I mangfoldets brytninger er den enkelte mer nødt til selv å velge.

Psykologiske bearbeidelsesprosesser kan vise oss at som mennesker er vi – alle – også aggressive, misunnelige hevnjerrige og blinde. – Hvilket samfunn blir det beste? Der ordene brukes til å dekke over eller eksponere det vi tenker og føler? Neppes dommen om leserinnleggene i Morgenavisen i Bergen fokuserte Høyesterett på en svært sentral funksjon for demokratiets frie ord, når den uttalte:

«Hvis fordommer, usaklige meninger og uriktige faktiske oppfatninger stenges ute fra den offentlige debatt, ville de lettere kunne vokse i det stille uten at de kan imøtegås, noe som i lengden kan medføre større skadevirkninger enn om de kommer fram offentlig og kan besvares». (Norsk Retstidende 1978 s. 1072 på s. 1076).

Høyesterett mente, slik vi har sett, at dette må gjelde også der fordommene gis en plump form. At alternative verdier blir synlige, kan gjøre det lettere å treffe egne verdivalg. Mange av oss liker ikke religiøse vekkelsesbevegelser. Men de har en sentral plass i det norske samfunns understrømninger. Norsk samtidsdebatt er bedre tjent med at flere kan lytte til vekkelsesbevegelsesens programmer og gjøre seg opp et mer nyansert begrunnet standpunkt. Bare økt offentlighet kan bidra til å moderere, eller i hvertfall advare flere mot, de virkelig fordomsfulle understrømninger i kulturen.

I en kronikk i Aftenposten 4. juli 1984 spurte Nina Karin Monsen hvorfor vi er så redde for ord. I det norske demokrati har vi bl.a. gjennom straffeloven § 135a som ble Bratteruds skjær i sjøen, forbudt en rekke fordomsfulle utsagn om andre raser, kjønn, seksuell legning osv. Men som Monsen påpeker: Det farlige er de *handlinger* ord kan gi opphav til. Det er handlingene vi alltid har måttet beskytte minoritetsgrupper mot. Fordommene er derimot en uunngåelig del av den menneskelige eksistens. Men irrasjonaliteten må bli synlig før den kan bekjempes.

Muligens er det et godt kjennemerke for et utviklet demokrati: Den samfunnsform der man er fri til å bruke de ord man vil, uten at andre eller samfunnet kan bruke vold tilbake.

Avmonopolisering gir flere mulighet til aktivt å bruke demokratiets verktøy på en slagkraftig måte. Nye grupper deler av sitt «gjennom ordene». Det er ikke farlig, selv om det kan være ubehagelig. Trolig er de ubehøvlede standpunkter langt mindre uheldige for vårt lands demokratiske prosesser enn f.eks. den «profesjonelle vridning» som medarbeidere i NRK-monopolet ikke sjelden har gjort seg skyldig i. Demokratiets farligste fiende er neppe de tydelige og åpne ord.

5. *Frivillige organisasjoner som brekkstang*

Demokrati for de profesjonelle?

Umiddelbart kunne man lure på fra hvilket århundre det stammer, et utsagn i et offisielt norsk dokument om at «ytringsfriheten også gjelder amatører». Men det var faktisk det norske kulturdepartementet anno 1982 som fant grunn til å fremheve synspunktet i Stortingsmelding nr. 88 1981–82.

Det spesialiserte informasjons- og høyteknologiske samfunn oppstiller på en rekke områder «profesjonaliseringskrav». I de senere år har flere fremhevet at en lite gjennomtenkt «profesjonalisering» kan utestenge høyst påtrengte ressurser. For idébrytning og verdidebatt, de sentrale demokratiske prosesser, er ihvertfall en deltagerterskel i form av et profesjonaliseringskrav klart inkonsekvent. Men NRK-monopolet har lenge brukt det som et av sine viktigste trumfkort.

Kravet til profesjonalitet, fagkunnskap og «skikkelig» opplæring har vært et viktig grunnlag for å holde fast ved Marienlyst-kretsens eksklusive rettigheter. Denne tankegang kan ikke bare motvirke et utvidet deltagerdemokrati. Resonnementet er selvfølgelig en selvoppfyllende profeti. Hvordan lære å beherske det du ikke har adgang til, og hvor «insider'ne» fremhever sine ekspertfortrinn?

Naturligvis fungerer NRK «bedre» enn mange nærradioer med hensyn til en del «profesjonelle» tekniske krav. Dette ble tidlig utnyttet av dem som ville forsvare NRK's hegemoni. Det klareste eksempel på de «profesjonelles» arroganse så man kanskje i et innlegg på Aftenpostens «annenside» 28. mai 1982. Redaksjonssjef Stein-Roger Bull i NRK-Fjernsynet gikk der til et sterkt ironiserende angrep på de famlende amatørforsøk i eteren:

«Denne amatørvirksomhet i eteren er et barn av hr. Langslet. Et barn han tydeligvis er svært glad i.»

Nærradio er blitt en folkebevegelse. Tusener engasjerer seg uten betaling.

Nærradio ble sammenlignet med foreningsblad:

«...jeg tror at leseren av foreningsbladet ville bli vel så fornøyd hvis bladet var skrevet og redigert på basis av de mest elementære regler for journalistikk. Jeg kan ikke se at utdanning diskvalifiserer til arbeide, selv i de minste redaksjoner.»

Tydeligvis, uten å forstå det selv, fremhever redaksjonssjefen fra NRK nettopp en helt sentral grunn til at alternative kringkastingsstasjoner er nødvendig:

«nye programsekretærer i Fjernsynet får fremdeles ikke målrettet fagutdanning, men de blir iallefall påvirket av et profesjonelt miljø» (uthevet her).

I et innlegg i Aftenposten 11. juni 1982 kommenterte Acem Radios medarbeider Geir Høiby disse uttalelser bl.a. slik:

«Innlegget preges av en ovenfra og ned holdning til frivillige organisasjoner som ikke bør stå ubesvart. .. Amatører i radioen, kanskje det, men hva så, alle funksjoner i Norge må da vel ikke utføres av profesjonelle for å ha verdi.»

At NRK-ledere begikk ukloke overtramp i reaksjonen på sin nye konkurrent, overrasker ikke. For tidligere enebarn er småsøsken sjelden greit. Men kanskje burde ledere på høyt nivå i NRK vært voksne nok til å innse at det også for nykomlinger i etermediene tar mer enn noen måneder å bli gode. Senere har imidlertid mange NRK-ansatte tilkjennegitt en annen holdning. Flere NRK-medarbeidere er rekruttert fra nærradio. En så vidtfavnende virksomhet fungerer også som en talensil og utdannelsesinstitusjon. Nye grupper gis et reelt yrkesvalg om å gå inn i media, og til å vise sine anlegg. Likevel er varheten overfor nye konkurrenter lett mobiliserbar. Da det i begynnelsen av desember 1985 ble kjent at Acem forsøkte å etablere et økonomisk fjernsynsmagasin med sponsorstøtte, mobiliserte flere NRK-reportere. Saken ble tatt opp, til dels sterkt kritisk, i tre sentrale NRK-poster i løpet av en uke. I en av disse (Ukeslutt 1. desember) brøt NRK-medarbeidere klare saklighetsnormer i jakten på sin mulige nye konkurrent. De «satte tonen» ved først å sende et utdrag fra en annen nærradio som kunne innebære en omgåelse av reklameforbudet. Dette klippet hadde overhodet ingen relevans for den senere debatt om Acems planer, og fungerte derfor bare som en mistenkeliggjøring. Symptomatisk fikk Acems fremstøt om en alternativ fjernsynsdekning relativt liten oppmerksomhet i pressen i forhold til NRK.

En ting er at NRK-medarbeidere har argumentert mot nykommerne i eteren. Mer overraskende er det hvordan en del av de politikere som bar frem nærradioen, selv uttrykte en dyp mistro til «amatør»-virksomheten.

Mangfold og «særhet»

Høyre er et politisk parti som i sine programerklæringer stadig betoner de frivilliges organisasjoner. Men partiets politikk i nyere tid avspeiler et høyst tvetydig forhold til denne «tredje» verdiorienterte sektor i samfunnet. I norsk virkelighet er inntrykket at Høyre er mest opptatt av det som i internasjonal litteratur undertiden kalles «den første sektor» – næringslivet og markedet. På den andre side har sosialdemokratiet særlig viet seg til «den andre sektor», det offentlige med styring gjennom lover og reguleringer. Det organiserte idealistiske arbeid, den tredje sektor med de frivillige organisasjoner, har få aktive forkjempere i den politiske hverdag.

Utvalget som avga den grunnleggende innstilling om nærradio, NOU 1982:33, ble ledet av en kjent Høyre-politiker, senere statssekretær, Kjell Hanssen. Utvalget argumenterer for nærradio. Men det maktet ikke å ta et prinsipielt og konsekvent standpunkt for det mangfold nærkringkasting muliggjør. Tvertimot, innstillingen er særlig positiv til den «almene nærradio». Den problematiserer ikke på noen måte det «almene» som det «alminnelige» eller «konvensjonelle». På et vis forener dermed kanskje Høyrepolitikeren seg med sosialdemokraten Hernes i lovprisningen av en norsk enhetsvirkelighet. I innstillingen anvendes uttrykk som egentlig er negative overfor den mangfoldige virkelighet de frivillige organisasjoner representerer. Utvalget skilte f.eks. mellom:

«Nærradiovirksomhet der 'formidlingsmotiver' er sterkest. Dette kan gi grunnlag for en mer *almen nærradio*, en radio som henvender seg til *almenheten*.» – og:

«Nærradiovirksomhet der 'budskapsmotivet' er viktigst. Dette gir vanligvis grunnlag for organisasjonsradio.» (s. 35).

Deretter tok utvalget opp den nærradiofiendtlige merkelapp som var introdusert av NRK. Utvalget sa at organisasjonsradioen «kan imidlertid lett bli en *særradio* med liten appell ut over egen gruppe». (s. 35 – uthevet her). Dermed var språket om de ideelle organisasjoners arbeid snudd på hodet – av et utvalg nedsatt av en Høyre-regjering og ledet av en sentral Høyre-politiker. Hittil hadde synonymet til «frivillige» organisasjoner vært «almennyttige». Nettopp ved at de arbeider for ulike formål har de frivillige organisasjoner gjennom sin mangesidighet gitt et kulturelt sett uunnværlig almennyttig bidrag. Nå var de plutselig blitt «sære» organisasjoner.

Det mangfoldige samfunn var fylt med «budskap» og «særet». Men lovpriser man det almene, kan det naturlige spørsmål bli: Hvorfor da ikke fortsette monopolet? Er ikke et NRK med enerett den beste garanti for at eteren renses for en sammensatt og motstridende virkelighet? Et «monopol mot de sære» burde være det beste botemiddel.

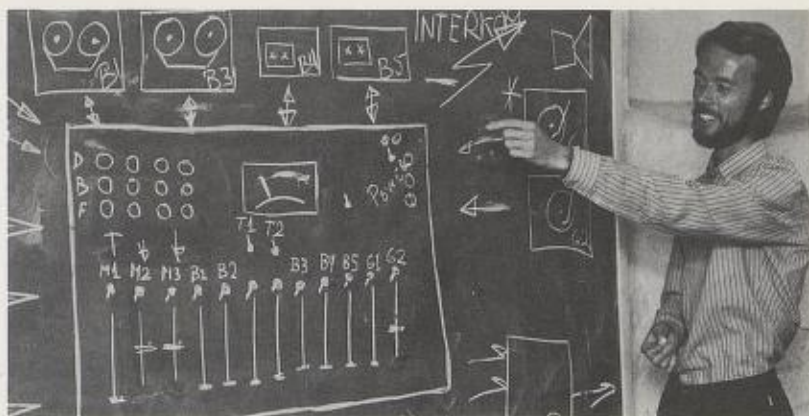
Riktignok sa Nærradioutvalget i sin konklusjon at det ved siden av «profesjonell nyhetsformidling» må være plass også for «sendinger som er knyttet til en ideell organisasjons generelle

målsetting». (s. 47). Men helhetsinntrykket var en negativ omtale av den idealistiske nærradio med tilknytning til frivillige organisasjoner.

Å omtale den idealistiske og idéorienterte nærradio som «særradio» var et feilgrep. Kritikken mot den nedsettende omtale «særradio» har vært så ettertrykkelig at uttrykket nå vanligvis ikke brukes i seriøse sammenhenger. I Stortingsmelding nr. 84 1984–85 ser man f.eks. betegnelsen «organisasjonsradio». Derimot faller Nærkringkastingsnemnda i 1985-rapporten tilbake til denne ureflekterte «sær»-terminologi mot mangfold. Nemnda skiller mellom «de egentlige nærkringkastingene .. som tar sikte på å fange inn flest mulig interesser ... og sær-radioene, med definerte målgrupper ... (og) ofte mer eller mindre klart definert ideologisk sikte.» (s. 33). Det er uheldig at en utvalg som skal vurdere en etervirksomhet av så stor betydning for den ideelle organisasjonssektor i Norge, gjennom denne terminologi avspeiler en manglende refleksjon om deres funksjon. Det utvidede kulturbegreps slagord om egenaktivitet, deltagelse og medbestemmelse omgjøres til praktiske realiteter gjennom de frivillige organisasjoners arbeid. For idrettsbevegelsen, ungdomsarbeidet, kampen mot stoffmisbruk, øket livskvalitet og etableringen av adekvate sosiale nettverk er de almennyttige organisasjoner fra en realistisk synsvinkel helt nødvendige. Ingen kan engasjeres alene gjennom «almene synspunkter». De frivillige organisasjoner skal ivareta svært forskjellige interesser og verdier. Å kalle det «sært» at vi er ulike, er å angripe den pluralistiske toleranse som er en forutsetning for demokrati. Å delta aktivt i fellesskapets idébrytning forutsetter at vi tar standpunkt og treffer livsvalg. Men slike tanker synes for mange politikere bare å tilhøre teoriens og festtalenes verden.

Frivillige organisasjoner overses

I dagens Norge er ikke de frivillige organisasjoner et prioritert område dersom man skjærer gjennom de mange lovord og lar de politiske beslutninger være kriteriet. Den sittende borgerlige regjering kan ha svekket mange organisasjoners inntektsgrunnlag vesentlig ved å innføre et nytt statlig pengespill som utkonkurrerer mange ideelle lotterier. I 1984 var man på nippet til å begynne en langt strengere praksis for skattlegging av frivillige organisasjoner. Senere er det riktignok innført skattefrihet for

A drive radio krever kunnskap på mange felt. Her underviser teknisk sjef i Acem Radio Oslo, Tore Aagaard, på et radiokurs.

private skoler som kvalifiserer for statstilskudd. Men muligheten for å lette finansieringen av de frivillige organisasjoner ved en fradragsrett for bidrag på selvangivelsen, slik ordningen er i svært mange andre land, er bare blitt liggende. Følgelig bør man nok nærme seg med en viss skepsis den toneangivende mediemelding som ble avgitt kort tid etter Høyre-regjeringens tiltredelse, Stortingsmelding nr. 88 1981–88.

I denne meldingen legges det stor vekt på de frivillige organisasjoner som argument for å bygge ut nærradio:

«Lokale radiosendinger organisert av lokale lag, foreninger og institusjoner dannet for kringkastingsformål vil kunne bidra til å skape økt trivsel og bedre kontakt i nærmiljøet.» (s. 26).

Mandatet til Nærradioutvalget slo an lignende toner:

«Slike sendinger (nærradio) vil innebære større mangfold og bredde i programtilbudet i de enkelte lokalsamfunn, og vil gi organisasjonene bedre muligheter for å slippe til i eteren enn i Norsk Rikskringkastings ordinære sendinger.» (NOU 1982:33 s. 5).

Spørsmålet er imidlertid om de frivillige organisasjoner mer ble brukt som en brekkstang og legitimering, enn som et mål i seg selv. Representanter for de frivillige organisasjoner i eteren kan med styrke hevde at den politiske ledelse i Kultur- og vitenskapsdepartementet ofte har tilsidesatt deres interesser fremfor den mer kommersielle kringkasting.

De frivillige organisasjoners innsats for mediautvikling – og demokrati – kan lett gli ut av bildet. I Langtidsprogrammet for 1986–89 er f.eks. de frivillige organisasjoner viet relativt bred omtale (s. 257–259), slik det så ofte er tilfellet i offentlige dokumenter. Men de frivillige organisasjoner fremstilles nærmest som hjelpeorganisasjoner for det offentliges løsning av oppgavene. Organisasjonenes mediaarbeid nevnes ikke, ei heller deres pionerarbeid i eteren (men derimot sosialsektoren). De frivillige organisasjoner nevnes heller ikke i oversiktskapitlet om mediapolitikk (s. 73–74), og bare knapt behovet for å styrke nærmiljøer gjennom lokal-TV m.v. Dermed overses de frivillige organisasjoners utpregede demokratiske funksjon slik det blir særlig tydelig ved avmonopolisering av radio og TV. De er ikke bare supplement og støtteorganisasjoner for det offentlige. Enkelte av dem er også kulturelle idéorganisasjoner: Bærere av kritiske og alternative holdninger, standpunkter og livssyn overfor det offentlige – og samtidens konvensjoner.

Siden den borgerlige regjering har gjennomført få viktige tiltak for de frivillige organisasjoner siden overtagelsen i 1981, fremstår nærkringkasting som kanskje den mest vesentlige fornyelse av organisasjonenes arbeidsvilkår. Men selv i det regjeringsoppnevnte utvalg om frivillige organisasjoner (statsråd 30.8.1985) nevnes overhodet ikke organisasjonenes arbeid for et mangfoldig kringkastingsmønster. Riktignok ble følgende passus inntatt under utarbeidelsen av mandatet: «De frivillige organisasjoner ivaretar også en viktig kritikerfunksjon i et demokratisk samfunn.» Men denne oppgave til idébrytning ble ikke forbundet med dens viktigste kanal: Avmonopoliseringen av kringkasting.

Helhetsinntrykket er at de frivillige organisasjoner i eteren ikke tas helt på alvor av dem som har åpnet for deres inntreden. Dypest sett avspeiler ikke dette bare en politisk likegyldighet overfor de frivillige organisasjoner. Det viser også at man har vanskelig for å begeistres av det reelle mangfold som så ofte lovprises på papiret. På denne bakgrunn bør vi ikke forbauses over at yrkesgrupper som aldri har hyldet ideen om det allsidige samfunn, på mange måter er provosert av det nye mediabildet.

6. «Journalisme», nyprofesjonalisering og mediakritikk

«Journalismens» monopol

Nærkringkasting kan ses som gryende oppløsning av NRK-monopolet. Men den er mer. Nye grupper i mediabildet gir mulighet for å etablere alternative perspektiver på virkeligheten uavhengig av den tradisjonelle journalistikk. Selvfølgelig kan man ikke tale om et journalist-monopol på lik linje med et NRK-monopol. «Journalismen» er der både som et miljø og en ideologi eller verdensanskuelse. Men også den har reagert negativt på det mangfold nærradioene representerer.

I Norge har det vært en motsetning mellom journalistmiljøer på den ene side, og – pussig nok – akademikere og det folkelige på den annen side. Mange journalister ser ut til å mene at de er sine egne spesialister. De skjønner hvilke deler av virkeligheten som bør formidles. Fagfolk kan forkludre det verdensbilde den selv lærte reportere behersker. I norske journalistkretser merker man raskt forherligelser av det enkle: «Kutt ut spesialistene og akademikerne, de snakker så vanskelig.»

Forherligelsen av den ikke-akademiske reporter rettferdiggjøres gjerne med en referanse til «folk flest»: Journalisten skal være opptatt av den «enkle» virkelighet «alminnelige folk» ferdes i. Men hvem er denne uklare referanseperson – inkarnasjonen av gjennomsnittskunnskapen – i et utdannelsessamfunn der stadig flere har spesialkunnskap? Og – mer selvmotsigende – journalister reagerer svært ofte negativt på klare verdistandpunkter som vel er symptomatisk for en mer folkelig kultur. «Alminnelige mennesker» finner man bl.a. i de frivillige organisasjoner. Det er ikke bare NRK-reportere som har dekket disse mangelfullt. Norske journalister synes generelt å betrakte de folkelige hverdagsorganisasjoner som uinteressante. Organisasjonenes tydelige verdistandpunkter møtes ofte med betydelig skepsis av den «sofistikerte» journalist.

I et intervju i Aftenposten 7. desember 1985 uttrykker en kritiker med arbeidsplass i massemedia seg slik:

«Journalismen er tidens seirende ideologi. Den krever at verden skal være forståelig, enkel å fatte og formidle. Den reagerer aggressivt mot alt som kompliserer, nyanserer, forplikter seg i standpunkter og livsholdning.» (Carl Henrik Grøndahl, programredaktør i NRK – P2).

Ser vi hvem journalistene er bak sine musker?

I norske medier gis ledende – og samme – politikere svært sentral plass. Muligens er ikke denne skjevhet større enn i utlandet. Men man kan ha inntrykk av at i norsk mediaverden benytter politikerne og journalistene seg bare i liten grad av referanser til kvalifiserte fagfolk. Samfunnsdebatten i norske massemedier kan til dels virke mindre interessant og mer overfladisk enn det som burde være nødvendig. Kanskje er den preget av de gjentakelser som trolig er mer uunngåelig enn ellers når ikke forskning og faglig nytenking stadig benyttes som referanse. Her kan politikere og journalister ha en viss felles allianse; begge grupper lever av oppmerksomhet: det populære og enkle som lett kan slås opp. Det er en annen kultur og verdiorientering enn den faglige, hvor grundighet, saklighet og reell ny viten er det sentrale. Men det er den skikkelig funderte kunnskap, ikke journalistenes allianse med politikernes forenklede slagord, som gir oss det beste grunnlag for å handle og skape virkelighet.

«Nyprofesjonalisering» i nærkringkasting

Nærkringkasting kan representere et nyttig korrektiv til en overfladisk og forenklede journalistikk. Vår samtid er så komplisert at de unyanserte hastverksskisser risikerer å bli usanne. Dagens kunnskapsflom er for stor til at den kan formidles av almenreporteren alene. Bare å være journalist er i svært mange sammenhenger utilstrekkelig. Man må forstå, til dels svært grundig, for forsvarlig å kunne formidle og popularisere. Det kan være atskillig defensivitet i den nærmest litt fiendtlige holdning man i enkelte redaksjoner kan møte overfor spesialisten og den grundige skolerte akademiker.

Ofte sier journalisten at han beskytter lytterne mot tungt og kjedelig stoff ved ikke å slippe til «vanskelige» fagfolk. Men det kan særlig være egen selvfølelse som ivaretas. Bl.a. i visse akademiske miljøer er det en tillitskløft overfor «media-proffene», illustrert ved det velkjente – og bitre – refreng fra utenfor journalistmiljøenes yttermurer: «Alt som slås opp i mediene, er galt når du kjenner saken.»

Enkelte nærradioer frembyr en provokasjon for norsk journaliststand. Det tar ikke lang tid å skolere seg i bruk av mikrofon. Fagfolk som sogner til de mange frivillige organisasjoner kan dermed bruke de nye talerør på egne premisser. Kompliserte

resonnementer kan utvikles og tilrettelegges, i stedet for å avvises.

Nærkringkasting åpner for en «nyprofesjonalisering» av media med sterkere vektlegging av rent faglige kvalifikasjoner. I et høyteknologisk og gjennomregulert samfunn må «profesjonelt» mediaarbeid innebære langt mer enn bare «journalistikk» slik både reportere og andre lett oppfatter dette. Ingen fornuft tilsier at jurister skulle ha monopol på rettferdighet; journalister ei heller på kunnskapsformidling og idebrytning gjennom de viktigste kanaler.

I kjapp nyhetsjournalistikk kan ikke den enkle organisasjonsradio konkurrere. Nyhetsformidling krever store økonomiske ressurser, staber, abonnement på internasjonale pressebyråer, utenlandskontorer osv. Men for *kommentaren* er bakgrunnsinformasjonen, helhetsperspektivet, utdannelsen og bred kunnskap det viktigste. Der teller *personen* mer enn apparatet og telegrammene. En analyses betydning avhenger ikke av sekunder.

«Amatør» kan beskrive det udyktige. Det var «amatørmessig» gjort. «Profesjonelt» er kvalitetsmessig. Men amatør betyr også ubetalt eller idealistisk. Her kan ordglidning forvirre. Hvem er ikke for en så profesjonell medieutvikling som mulig når vi med dette mener kvalitet? Men den idealistiske «amatørradio» kan som vi allerede har sett, representere et viktig kvalitativt bidrag til en mer profesjonell mediekultur. Kanskje kan vi håpe på en nyprofesjonalisering som lager nye broer mellom en journalistkultur som er blitt for mye seg-selv-nok, og de mange fagmiljøer og verdigrupperinger et allsidig og sant mediebilde avhenger av. Invertfall kan nye grupper i eteren motvirke enkelte negative konsekvenser av «journalismens» utestenging av det den ikke liker eller ikke forstår.

Ubehaget i «profesjonelle» medier

I tradisjonelle pressmiljøer finner man ikke mange Bratterud'er. Ei heller RadiOrakl'er som i den gode saks tjeneste identifiserer horekunder for hovedstadens mediator. Slike episoder er blitt kraftig slått opp i pressen. Men de er unntagelsene i det nye nærkringkastingsbildet. De er intet bevis for at nærkringkasting er «farlig». I sin rapport fra 1985 uttaler Nærkringkastingsnemnda om de etiske regler:

«Det har hittil vært meget få klagesaker, og det virker som om konsesjonshaverne her opptrer i overensstemmelse med de retningslinjer som nærradioforbundet har vedtatt.» (s. 37).

Enkelte forvirrede predikanter i eteren gjør heller ikke stor skade. De er nærmest offentlige «medieoriginaler»; definert ut av den seriøse samfunnsdebatt.

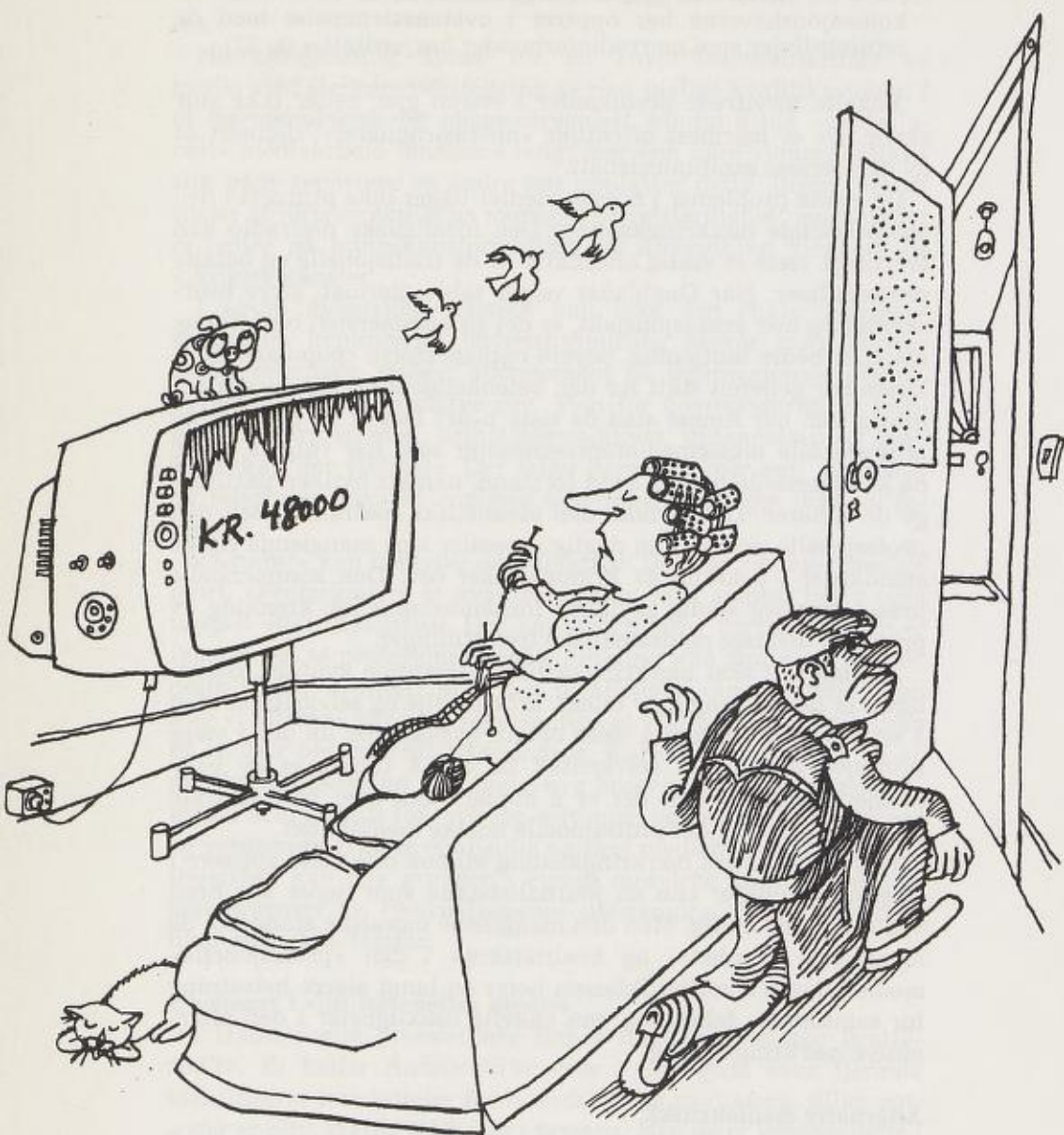
De etiske problemer i norske medier ligger ikke primært i den fremvoksende nærkringkasting. Den idealistiske nærradio kan tvertimot være et viktig alternativ til de tradisjonelle og betalte pressemiljøer. Når Dagbladet velger tabloidformat, store overskrifter og mer sensasjonsjakt, er det en kommersiell beslutning. Målet er bedre inntjening, høyere opplag, større «popularitet». – Hvem har generelt stått for den betenkelige utvikling av massemedia som har funnet sted de siste ti-år? Det er de grupper av profesjonelle massemediarepresentanter som har valgt å spille på kommersielle hensyn i vid forstand, uansett hvilken partifarge de tilhører. Det er ikke den idealistiske nærradio, men den profesjonelle presse, som daglig avspeiler sine manglende etiske standarder i dekning av kriminalsaker osv. Den kommersielle presse gjør seg stadig skyldig i forhåndsdømming, krenking av privatliv, uriktige og dramatiske fremstillinger.

Selvfølgelig skal nærkringkasting etterstrebe kvalitet; naturligvis er den avhengig av talent, arbeidsvilje og selvkritikk. Men å sette kvalitet lik det å være betalt, nyskapning lik det å være profesjonell, evne til selvkritikk lik det å tilhøre et av våre etablerte massemedia; det er å hoppe bukk over helt sentrale innvendinger mot det profesjonelle norske mediabildet.

Privat idealistisk nærkringkasting vil nok ofte være spissere i sine standpunkter enn en journaliststand som tjener sitt brød ved å nå flest mulig. Men den manglende moralske standard, de manglende sannhets- og kvalitetskrav i den «profesjonelle» medieindustri i milliardklassen betyr en langt større belastning for samfunnets fellesskap enn enkelte usakligheter i den alternative nærkringkasting.

Alternativ mediakritikk

Det er mange årsaker til den økte utglidning i den kommersielle presse. På andre samfunnsområder ivaretas et visst etisk nivå bl.a. gjennom gjensidig kritikk. Politikere holder hverandre ansvarlig og angriper hverandre. Vitenskapsmenn kan uten sær-

En helt vanlig lørdagskveld med «Kvitt eller dobbelt».

lig skånsel hudflette hverandre når metodekrav brytes. Men bare unntagelsesvis ser man at journalister og redaktører angripes på tilsvarende ubarmhjertige måte av sine egne. Det synes å være en konsensus om at man ikke skal gå for langt i negativ omtale av andre «laugsmedlemmer». Det er «ukollegialt» som en reporter fikk høre av sine overordnede da han i en større avis ville kritisere overtramp av andre pressefolk. Et talende eksempel på standens normer om selvbeskyttelse er da vår største løssalg-avis, VG, etter at en kvinne hadde myrdet sin mann, valgte å trykke parets brudebilde på forsiden. Teksten var omtrent slik: «Til døden skiller dere ad.» Redaktøren ble bedt om å delta i en debatt i NRK-radio om saken. Han svarte ganske enkelt nei. Hvilken politiker, offentlig tjenestemann eller forsker kunne tillatt seg et lignende avslag? Forøvrig hadde avisen definert redaktøren som institusjonens eneste talsmann i saken. Det er vanskelig å forestille seg at andre samfunnsinstitusjoner av tilsvarende betydning kunne tillatt seg lignende forsøk på å målbinde debatten. Det er paradoksalt. Men til tross for redaktørenes og journalistenes enorme maktposisjon som styrere av samtidens prosjektører, nyter de selv godt av en relativt beskyttet tilværelse. At publikum irriterer seg og andre faggrupper reagerer, fører ikke til en kraftfull kritikk så lenge de som behersker de viktige kommunikasjonskanaler selv avstår fra debatten.

De etablerte medias evne til å tåle kritikk fra andre synes ikke å være større enn deres vilje til selvkritikk innen egne rekker. Å gå til angrep på pressen kan føre til sterke motsvar. «Den fjerde statsmakt» har ikke sjelden benyttet sin eksklusive posisjon til å slå potensielle kritikere tilbake – nesten før debatten har ordentlig begynt. Å stille seg negativ til pressens utglidninger, antyde behovet for strengere regler eller mer effektive klageorganer, maner lett til personrettede lederartikler som skal verne oss alle for «ytringsfrihetens fiender». En professor i jus fra Bergen, Jo Hov, forslo f.eks. i fagtidsskriftet Lov og Rett 1983 s. 35 flg. opprettet en pressens ombudsmann. En del redaktørenes aggresjon overfor den forvirrende «professor» – hans tittel nærmest brukt som skjellsord i beste antiakademiske norske pressestil – lot ikke vente på seg.

Man kan selvfølgelig håpe på strengere regler, at pressens egne organer skal praktisere sine Vær Varsom plakater mer samvitighetsfullt, et presseombud for medias ofre o.l. Sannsynligvis er

det ikke så mye å vinne her. Selv om redaktørene ofte misbruker ordet, har de et poeng når de påberoper seg ytringsfriheten. Det er svært vanskelig å gi effektive verneregler som ikke kan medføre uheldige innskrenkninger i samfunnets informasjonsstrøm. Løsningen ligger neppe, ihvertfall ikke alene, i mer jus. Det er så mange kompliserte skjønn en redaksjon må utøve som ikke lett fanges inn av lovbestemmelser. Enkelte vil bl.a. ha klarere lovregler for å beskytte politikernes privatliv. Men disse må f.eks. stille seg spørsmålet om den amerikanske presse ikke burde ha skrevet mer om President Kennedys mange amorøse eskapader. Da kunne det f.eks. ha blitt kjent at en av hans elskerinner også hadde et forhold til en kjent mafia-leder. *Det* er ikke lenger en privatsak. Hvordan balansere informasjonskrav og etikk, er et vanskelig skjønsspørsmål. En av de mest effektive måter å utvikle evnen og viljen – til avveining, ville trolig være gjennom en offentlig og personrettet kritikk mellom fagfolkene – journalistene selv.

Effektiv kritikk av media må komme fra media selv. Hva lyttere og lesere sier over middagsbordet eller i en lunsjpause, har bare en avreageringseffekt for den enkelte. Her representerer nærkringkasting en alternativ kritiker. Til tross for sin manglende slagkraft og ulike konkurransevilkår, når nærkringkasting ihvertfall ut til et rimelig stort publikum. Den kan begynne å utvikle en mediakritikk på medias egne premisser. Slik man f.eks. har gjort i Acem Radio, kan redaktører intervjues om sine egne avisers oppslag. Kommentarer om usaklig journalistikk, f.eks. i NRK, kan illustreres med utsnitt av de aktuelle sendinger. Særlig den ideelle organisasjonskringkasting kan her bidra til en viss alternativ mediakritikk. Den har den tilstrekkelige uavhengighet til å kunne våge, og arbeider på forskjellige premisser fra de etablerte medier.

Med de trange arbeidsbetingelser for den ideelle private kringkasting er det selvfølgelig ytterst begrenset hvilket korrektiv den i dag kan representere. Men perspektivet er tankevekkende. Den etablerte presse har ofte kritisert nykommerne i mediabildet. Et av de viktigere samfunnsbidrag fra småsøknene kan kanskje være å bidra med offentlig kritikk av mediautviklingen. – Uansett bør problemet påpekes. Manglende selvkritikk innen det «profesjonelle» norske journalistlag er en alvorlig hemsko for et bedre samfunn.

Hva forstår journalisten av seg selv?

Forpliktet dialog

På flere punkter kan de «profesjonelle» mediers kritikk mot den nye nærkringkasting – ihvertfall delvis – snus rundt.

Den nye nærkringkasting tar åpne verdistandpunkter. Dermed bryter den med en av «journalismens» tradisjonelle prinsipper. Reporteren skal formidle, ikke selv tilkjenne sin mening. For å gjenta Nærradioutvalgets uheldige terminologi som ofte ble gjentatt i pressen: Å ta standpunkt er å sende et budskap; det er «sært». Journalistikk er formidling av det almene.

Men ett er å fordreie fakta; det er galt uansett hvor man befinner seg – i media eller utenfor. Noe annet er at man tilkjenne gir de verdier som ligger til grunn for utvalg av fakta, spørsmål og kommentarer. Den tradisjonelle journalistikk har viktige objektivitetsidealer innebygget i seg. Men den legitimerer alt for lett uskyld: Spørsmålene er ikke «ens egne». Man spiller djevelens advokat, men kan aldri holdes ansvarlig for å ha et snev av den radmagre i seg selv. Det kan bli en uforpliktet rolle som tilslører egen bastion – både for en selv og andre.

Alltid å fremstå som nøytral hindrer at man kan dras inn i dialog. Man avstår fra rollen som motpart. Slik ikke å forplikte seg kan være en måte å unngå kritikk. Det hindrer igjen at andres synspunkter kan tvinge en til å modifisere eget utgangspunkt.

Ingen har de endelige løsninger på våre felles problemer i en omskiftelig verden. Samfunnet trenger dialektikken og brytningene mellom forskjellige synspunkter, der man også tvinges til å stille spørsmålstegn ved egne standpunkter som andre kan påvise ikke er holdbare.

De frivillige organisasjoner inngår i samfunnets forpliktende dialog. De tar standpunkt og representerer poler andre kan forholde seg til. Avmonopoliseringen bidrar til at denne dialogen blir mer tydelig. Den kan være et viktig supplement til journalismens problematiske – og delvis tilslørende – nøytralitet.

7. Kultur eller underholdning

«Se og Hør» som målestokk

Den gryende frigjøring av etermediene er ny. Men det bør ikke forvirre oss når vi skal finne kriterier for å måle den private kringkastings verdi. Lyttertall har stått sentralt. Tilhengere av nærkringkasting har ikke kunnet skjule sin glede når enkelte nærradiostasjoner har ligget betydelig foran mange NRK-programmer. Lyttertall samsvarer også med journalismens kriterier: Man skal formidle seg til mange, gjøre det så populært som mulig, øke salget. – At «lyttertall» ikke nødvendigvis har noen sammenheng med lytting – at man faktisk hører på og oppfatter –, overses ofte. F.eks. har NRK hatt «lytterundersøkelser» som viser 7% ved sendinger på samisk. Men det er ikke 300.000 mennesker i Norge som snakker samisk. I våre tre nordiske fylker er det bare 10.000 personer med samisk som førstespråk, og på landsbasis knapt 40.000 med samisk tilknytning. (NOU 1984:18 s. 84–85). Mange mennesker kan registrere at det er samiske sendinger på radio. Men «lytterundersøkelser» av den refererte typen er forfeilet som en indikator på at man *lytter*. Dette er likevel en mer teknisk innvending mot lytterundersøkelser som verdimåler. Langt mer prinsipiell er den kulturelle betenkelighet.

I debatten om nærkringkasting har lyttertall vært benyttet til å vurdere stasjoner mot hverandre, det nye mot NRK osv. For det trykte ord har man hatt lang tid til å utvikle adekvate kriterier for å skille. Ikke mange ville hevde at Se og Hør skulle gis mer statsstøtte eller bedre utgivelsesbetingelser enn kultur-tidsskrifter som f.eks. Dyade fordi Se og Hør har større leserkrets. Vi vurderer ikke forfattere som Golding og Singer mot McLean og Forsyth ut fra «salget».

Riktignok avviste myndighetene etter krigen å bruke papirrasjoneringen til å «fjerne» den kulørte presse. Hensynet til yt-ringsfriheten forbyr en slik utelukkelse av de «lite verdifulle» meninger. Men for spørsmålet om hvilke bøker og tidsskrifter som skal gis statsstøtte osv. er vi ikke i tvil når vi oppstiller kriterer basert på kvalitetsvurderinger. Men dette gjelder det trykte ord. For de auditive og visuelle medier er derimot lyttertall blitt et svært sentralt kriterium når nærkringkasting vurderes. Man overser spenningsforholdet mellom den forflatende masseunderholdning og den seriøse kultur.

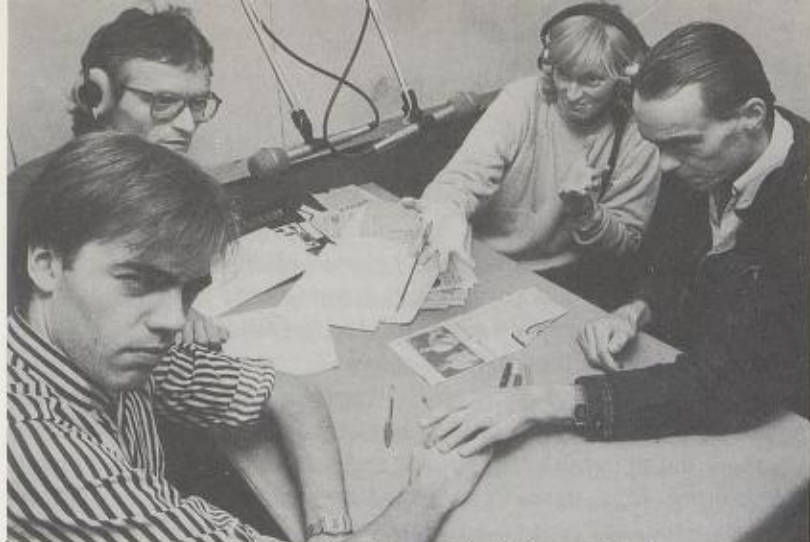
Underholdningsradio og idéradio

Flere nærradioer har, som den betalte presse, vært avhengig av mange lyttere for økonomisk balanse eller fortjeneste. Dermed prioriteres «underholdningsradioen», som imidlertid slett ikke er til underholdning for oss alle! «Underholdningsradio» er typisk musikkradio med «kjapp-journalistikk», pludring og vit-sing, «ring inn og send en hilsen»-programmer osv. Vanligvis har underholdningsradioen relativt høye lyttertall. Den forsvarer bl.a. med den vel etablerte myte at radio er et bakgrunnsmedium og derfor må være lettsvelgelig. Men hvorfor er det så sikkert at «Midt i trafikken» er det rette tema fordi vi befinner oss ute på veien? Om bilen i rushtrafikken ofte går på tomgang, behøver ikke vi som sitter inni å gjøre det.

En annen rettferdiggjørelse av «lettradioen» er at det er underholdning «folk» egentlig vil ha. Kultur derimot, er kjedelig og tungt: Kultur som tran. NRK's mange år med «tunge kulturprogrammer» i en veldig tradisjonell form, må antagelig ta ansvar for den motstand mange spontant føler over «kultur». Men kultur er alvor, – nye tanker, utfordringer og spennende erkjennelsesarbeid som kan engasjere. Norsk kulturbrytning er lenge gitt et til dels umoderne og gammelmodig preg (NRK). Men det må mane til mobilisering, ikke selvutslettelse overfor «Se og Hør»-linjen.

For den kulturelt og idé-orienterte nærradio er utfordringene store. Kulturtidsskrifter i Norge har på det beste noen tusen abonnenter. Nærkringkasting byr på en million potensielle lyttere i Oslo-området, og svært mange tilhørere også en rekke andre steder i landet. Stoffet krever en helt annen tilretteleg-gelse for et så stort publikum. Ingen kan forvente å klare en slik overgang på to år.

Den idéorienterte radio kan være vanskelig å avgrense. F.eks. vil mange kristne radioer hevde at de arbeider for verdier og ideer. De kristne radioer er en sammensatt gruppe og kan ikke skjæres over en kam. Mange kristne stasjoner driver en aktiv forkynnelse som ikke inviterer til kulturdebatt. Det er budskap, ikke dialog. Kirkelige prekestoler – også i eteren – fyller en annen funksjon enn demokratiets ordinære talerstoler. Men flere kristne grupper benytter også sine radioer til kulturbrytning og samfunnsdebatt. De er en del av det vi her tenker på med kulturell ideradio.

*Hvem er mennesket bak underholdningsartisten?
The Monroes i Acem Radio Oslo.*

Egentlig har den ide-orienterte nærkringkasting nådd forbløffende langt i forhold til de forbud og begrensninger som bare for fire år siden var pålagt denne type seriøst kulturarbeid. Hver uke spredt over hele Norge lytter titusener til dyptpløyende programmer om alvorlige samfunnsspørsmål, kulturkamper og idé-debatter. Det skrevne medium ville aldri ha klart det. Ei heller foreningsmøter og studiesirkler. Det er – bokstavelig talt – et enormt sprang fra de tradisjonelle organisasjonsaktiviteter med, på det beste, noen hundre deltagere – til nærkringkastingens nedslagsfelt for nye tanker og idéer.

Skape, ikke bare formidle

Mediaeksplosjonen kan brukes offensivt til kamp for kultur. Men resultatet kan bli en vulgarisering og forflatet masselinje uten sidestykke. Uten nærmere ettertanke kan vi komme til å prioritere «populærradioen» i årene som kommer, både i og utenfor NRK. Men da rendyrker vi bare vår felles smak for «lettpraten» og kjapp-journalistikken, døgnfluene og motemusikken. Bedre «forberedelse» for den konturløse og multinasjonale underholdningsindustri enn en slik frølandisering kan knapt tenkes.

I bokomsetningen er det truffet en rekke forholdsregler for at den seriøse litteratur skal gis plass blant den mer masseorienterte. En slik kulturell ansvarsfølelse må vises også for kringkasting. Det betyr bl.a. at de frivillige organisasjoner må sikres gode arbeidsvilkår i eteren. I nærkringkasting har de frivillige organisasjoner særlige forutsetninger for å bære et kulturelt ansvar. Disse organisasjonene har vanligvis en bred basis. De

har erfaring med å formidle verdiperspektiver på en klar måte uten at utgangspunktet kompromitteres. De frivillige organisasjonene arbeider med kultur der den hører hjemme – i menneskers hverdag. Og de frivillige organisasjoner har ofte mulighet for å trekke inn det store antall (ubetalte) medarbeidere som er nødvendig for en privat idé-radio.

Underholdningsbransjen og moderne nyhetsindustri *formidler* fra den politiske kulturelle virkelighet. Målet for den idéorienterte og ikke-kommersielle kringkasting er mer å bidra til å *skape* ny kultur.

En kulturell kringkasting skal ikke bare prate med politikere og andre kjendiser og referere deres synspunkter. Idéorientert mediaarbeid har som en av sine funksjoner å bringe inn nye synspunkter som bryter med de tradisjonelle politiske akser.

I en slik skapende og utprøvende sammenheng er det meningsløst å forsøke å lage det som umiddelbart passer for alle. Det ville bety at man tilpasser seg konvensjonene, i stedet for å stå i et spenningsforhold til dem.

Underholdnings- og «kjapp-journalistist»-radioene gir oss mer av det vi allerede har. Vil vi bruke demokratiseringen av mediene til å føre vårt samfunn videre, trenger vi tilgang på de perspektiver som kan representere et oppbrudd fra lettvintheter og vanetenkning.

Hittil har underholdningsradioene hatt størst gjennomslagskraft. Lyttertallene har overgått enhver forventning. Men egentlig er det ikke rart at denne lettere nærradio raskt har funnet sin form. Den bygger ut og forsterker en mediatradisjon vi allerede kjenner. Tildels er det etablerte mediaprofesjonister som gjør det. Underholdningsradioen vil vel fortsette å ligge foran den kulturelle nærkringkasting i lyttertall – og oppmerksomhet fra den øvrige underholdningsorienterte mediaindustri. Men det sier lite om dens verdi – ut over øyeblikkets adspredelse. Et levende demokrati avhenger av den type engasjement og kulturbrytning den idéorienterte nærkringkasting uttrykker.

«Journalist- og underholdningsradioenes» særkrav

Ett var at nærkringkasting møtte fordommer fra NRK og tradisjonelle journalistmiljøer. Men de samme konvensjonelle betraktninger ble etterhvert anvendt som våpen mellom nærradioene.

En rekke fordelingsproblemer møtte nærradioene. Hvem skulle sende når og hvor meget? Særlig i Oslo spisset det seg til i flere omganger i løpet av 1983–84. Oslo-fordelingen ble i sin prinsipielle form nærmest en nasjonal nyhetssak.

Enkelte nærradioer i Oslo, Radio Oslo, Radio Motor, Radio Nova og Radio Orakel, ville en tid ha sin egen kanal med desto større sendeflate til fordeling. Radio Motor gikk senere svært langt i å kreve tildelt nesten all morgentiden som mange regnet som den beste sendetiden på sin kanal. I Oslo ble det nesten flertall for å trenge de kristne «ekstra sære» stasjonene ut på en form for ghettofrekvens. Argumentet at særbehandling var udemokratisk, ble nærmest avfeiet. Bare ved harde kampvoteringer vant et likestillingsprinsipp frem. Bare én stemme reddet f.eks. de kristne fra utstenging. Lite nyttet det overfor dem som ville ha fordeler å vise til at departementet og Storting i Odelstingsproposisjon nr. 13 og Innstilling til Odelstinget nr. 34 1983–84 hadde uttrykt seg klart mot fortrinnsretter og diskriminering av konsesjonshavere. Disse dokumenter forutsatte utvetydig at det skulle være mangfold i eteren, tidligere konsesjonshavere skulle ikke gis urimelig stort konkurransefortrinn, forretningsmessige interesser skulle ikke dominere og det skulle ikke utvikles private informasjonsmonopoler.

For å heve seg over disse prinsipper ble etterhvert det klassiske resonnement: Enkelte nærradioer var journalistiske, underholdende, populære, almene og lyttervennlige. Omformulert var disse radioer slik NRK og den kommersielle presse hadde vent de fleste til at radioer og moderne media skulle være. Andre stasjoner var spesielle, nådde bare få, skapte forvirring. Synspunktene ble tydelig formulert av en redaksjonssekretær i Radio Nova i et innlegg i Arbeiderbladet 3. oktober 1984: Dersom ikke «journalistradioene» oppnådde sine krav om egen kanal, ville man få

«en trippel-kakafoni av edruskapssak, tungetale, språkkurs, politiske propaganda etc. På disse kanalene vil skiftningene bli så voldsomme og tilbudene så spraglete at nærradioenes sendinger vil framstå som helt og holdent utilgjengelige for publikum.»

Argumentasjonen var ofte nesten ukritisk taktisk. Man benyttet merkelappen «journalistisk» og spilte på den etablerte

journalistkulturs fordommer. For enkelte nærradioer, f.eks. Radio Motor, gjaldt striden inntekter i millionklassen. For Radio Oslo, som la ned virksomheten i 1984, ble det etterhvert et spørsmål om å finne de argumenter som ga mulighet til å overleve. Merkelappen «journalistisk» var også selvbestaltet. Mange hadde nok f.eks. vanskelig for å se hvordan bl.a. Radio Nova, finansiert av Studentsamskipnaden i Oslo, mente å skille seg ut kvalitetmessig fra andre nærradioer og lukke øynene for sin sterke økonomiske miljø- og organisasjonsmessige forankring.

Det hersket lenge usikkerhet blant andre konsesjonshavere om representanter for den politiske ledelse i Kulturdepartementet hadde gitt «journalistradioene» uformelle signaler om støtte. Bl.a. ga statsråd Langslet nokså uventet, da sendetidsfordelingen nærmest var over, og «journalistradioenes» særkrav avvist, uttrykk for at det ville være mulig med en fjerde kanal i Oslo. Dette ble av «underholdnings- og journalistradioene» oppfattet som en gest til dem og førte til at den nettopp avsluttede strid måtte «åpnes».

Men i sine skriftlige avgjørelser avviste departementet «journalistradioenes» særkrav. I et brev av 3. mars 1983 til Brukergruppen i Oslo sluttet departementet seg til at konsesjonshavernes flertallsvedtak måtte gi utgangspunktet og avgjøre sendetidene. Den 6. desember 1984 uttalte departementet at Radio Motor ikke kunne kreve ytterligere morgentid på sin gamle kanal. Nye stasjoner måtte også kunne ha muligheten til å benytte den populære morgentiden. Ut fra en demokratisk tankegang og Stortingets retningslinjer er det ikke lett å se hvordan departementets offisielle uttalelse kunne blitt annerledes:

«Departementet ser det videre som ønskelig at også andre stasjoner får mulighet til å møte nye lyttergrupper ved å benytte morgentid.»

Andre steder i landet, bl.a. i Trondheim, vant «journalistkrahene» lettere frem. I Oslo var det kanskje fra starten av en større offentlighet rundt forsøk på forskjellsbehandling.

Kamp for demokratiske prinsipper

Kampen mot særkravene var en strid om demokratiske prinsipper. Skulle det demokratiske nybrottsarbeide i mediene bli

gjennomført uten hensyn til tilvant likebehandling, flertallsavgjørelser og respekt for folkevalgte organer? Av og til ble det hevdet at «rene» kanaler ville være mer «lyttervennlige». Men lyttere er også velgere. Og det Stortinget velgerne hadde valgt, kunne vanskelig fortolkes slik særkravene forutsatte.

Det ble tidlig tydelig at pressen og NRK dekket partene ulikt. Mindretallets, «underholdnings- og journalistradioenes», synspunkter ble gjennomgående slått opp atskillig bedre enn flertallets. Tydeligvis var «laugets» ideologiske interesser truet. Enkelte av mindretallsradioene hadde svært gode kontakter i de norske presse miljøer. «Aksjon lapskaus» ble igangsatt for å tale nedsettende om dem som ikke godtok utestengning av visse typer radio. Slike uttrykk var lett å få på trykk. Kameraderiet ga seg også utslag i revolverintervjuer og klare brudd på pressetiske regler overfor dem som avviste særkravene fra «journalistradioene». Det var en misjonsjournalistikk kamouflert bak det nøytrale pressekrav. Argumenterte man tilbake, var det tidvis vanskelig å «få på» stoff.

Til dels var kampen taktisk bestemt. At journaliststanden «sluttet opp» avspeilet ikke bare et miljøfelleskap i Tostrupkjelleren. Motsetningene var – og er – reelle nok, selv om de uttrykte seg i en litt spesiell sak og på indirekte måter.

For dem som lar høye lyttertall være eneste målestokk, også for fordelingsprinsipper, er det mye å vinne ved å «rense» sine kanaler for den pluralisme som lå til grunn for idéen bak nærkringkasting. Ved årsskiftet 1985/86 kan tilsvarende kamper igjen være i emning i Oslo. At alliansene kan virke uvanlige, må ikke forundre der det ikke er verdier, men det pragmatiske som bestemmer. Denne gang synes initiativet til utestenging av det brysomme mangfold å være tatt av Næringslivsradioen i samarbeid med Norges Automobilforbunds Radio Motor. Argumentene har ikke endret seg. Men nå synes flere å ha fått smaken av høye lyttertall. Kanskje kan det derfor etterhvert bli et flertall for den opportunistiske egennytte. Forhåpentligvis vil departementet i et slikt tilfelle ha tilstrekkelig sindighet – og lojalitet overfor Stortingets forutsetninger – til å skjære gjennom. Det har lite med demokrati å gjøre om et flertall gjennom avstemninger skyver et mindretall ut og lar dette alene bakse med det problem at vårt samfunn er sammensatt. Avmonopolisering skulle gi friere konkurranse i eteren, ikke nye karteller.

8. Opphavsrettsorganisasjoner og monopoltenkning

Anerkjennelse av opphavsrettigheter

Det er intet forbausende ved gnisningene mellom NRK- og journalistmiljøet på den ene side, og nærkringkasting på den annen. Det dreier seg om reelle kulturkollisjoner og motsetningsforhold. Ganske annerledes unødvendig oppleves stridene med opphavsrettsorganisasjonene.

Helt fra starten klagjorde nærradioene at de ønsket å oppfylle sine forpliktelser overfor opphavsmennene til de verk de benyttet. Kravet fulgte allerede av konsesjonsvilkårene, som forutsatte at nærradioene måtte gjøre opp for seg overfor opphavsrettsorganisasjonene i samsvar med norsk lovgivning. Men forpliktelsen overfor opphavsmennene kan gis en langt mer prinsipiell begrunnelse enn frykten for å miste konsesjonen. For en del tiår siden var det et nokså utbredt synspunkt at den som skapte f.eks. et musikkverk, skulle være glad det ble sett, hørt eller lest. Å forlange betaling for at offentligheten ofret ens åndsprodukter oppmerksomhet, var for mye forlangt. Denne tenkning er nå forlatt.

Det moderne høyt teknologiske demokrati anerkjenner at de som skaper, det være seg tekniske eller kulturelle produkter, også må høste økonomisk belønning. Vil vi ha et levende kulturliv, må vi gi dem som skaper en effektiv lovgivning til vern om deres økonomiske interesser. Opphavsmannens ideelle og materielle interesser i sine verker er faktisk beskyttet gjennom en uttrykkelig bestemmelse i FN's menneskerettighetserklæring fra 1948 art. 27 nr. 2.

Musikk og monopoltenkning

Problemet fra nærradioenes synsvinkel var at opphavsrettsorganisasjonene opprinnelig ikke så ut til å forstå at de ved nærkringkasting sto overfor en ny kulturell virksomhet som krevet brudd med tidligere tenkning. Gjennom mange år har kunstnerorganisasjonene i vårt land arbeidet frem sine rettigheter, ofte ved krav overfor NRK som den største offentlige «kulturbruker». Siden teknikken, lyden og bildet tilsynelatende

er det samme, kan det være lett å sette likhetstegn mellom nærradioene og NRK-monopolet med lisensinntekter og særavgifter i milliardklassen. Det krever en betydelig omstilling fra monoopolet til myriadene med private stasjoner med usikker finansiering og budsjetter ned mot noen titusener.

Den over 50 år gamle og veletablerte opphavsrettsorganisasjonen TONO ble den sentrale motpart. På eteren greier få seg i det lange løp uten musikk. Det er som vann i ørkenen. Vil man overhodet ha lyttere, må man også ha musikk. TONO har i Norge gjennom mange år forvaltet rettighetene til den musikk som nærradioene naturlig bruker. Dermed sto nærradioene overfor nok en monopolinstitusjon, denne gang en privat.

I 1982/83 og 1984/85 fikk uenigheten mellom nærradioene og TONO til dels dramatiske utslag. I et brev av 18. januar 1983 «klaget» Acem Radio til departementet, forsåvidt mer for å orientere, idet departementet ikke har myndighet til å gripe inn overfor en privat opphavsrettsorganisasjon som TONO ved fastsettelse av avgift. I skrevet ble det bl.a. påpekt at nærradioene ble utsatt for et diktat om tariffer, ikke en invitasjon til forhandlinger, slik departementet syntes å ha forutsatt. Acem Radio varslet betalingsstreik. TONO-saken var den viktigste på nærradioenes fellesmøte det året, slik den også ble det på den andre landskonferansen i 1984.

Er det riktig, slik bl.a. forfatteren av dette temanummer hevdet i en kronikk i Aftenposten 15. januar 1985, at striden gjaldt «nærradioens fremtid»? Selvfølgelig var det en spissformulering i kampens hete. Men i sin kjerne peker den mot at avtalene om musikkbruk gjelder helt avgjørende arbeidsbetingelser for nærradioene. Det er vel grunnen til at nærradioene, Norges mest heterogene «fellesskap», i denne saken sto praktisk talt samlet over hele landet. Bare et fåtall, bl.a. trolig den rikeste nærradioen, Aftenpostens nærradioavis, og en av de mest kommersielle, Siddis Radio, valgte å gjøre felles sak med TONO.

Evneprinsipp og rettferdighet

Hva gjaldt disse stridene som både i 1982/83 og 1984/85 samlet religiøse og ateister, marxist-leninister og konservative, presse-journalister og fritidsarbeidere? Svaret kan virke teknisk, men angikk i sin kjerne de samme fundamentale prinsipper begge ganger.

Nærradioene ønsket en prosentbegrensning for sitt vederlag. I 1983 fastsatte rammeavtalen med TONO at ingen nærradio skulle betale mer enn 2 pst. av sitt totale budsjett til TONO som vederlag for bruk av musikk, dvs. for komposisjonen. Da avtalen skulle fornyes 1.1.1985, ville TONO tilbake til det som også tidligere hadde vært dets utgangspunkt, med visse modifikasjoner. Det skulle ikke være noen prosentbegrensning. Med andre ord: Alle skulle betale likt innen det samme område, uten hensyn til økonomi, lytterfall, morgen- eller nattid, lydplakat- og sponsorinntekter osv.

For de mer velstående nærradioer ville ikke TONO's krav om absolutte timepriser, bety noen urimelig belastning. For en del av disse ville vederlaget bli omtrent 2 pst. Men for en rekke av de mindre nærradioene kunne denne «flate» eller «absolutte» sats innebære at 10–20 pst., undertiden 50 pst. av radioens budsjett skulle betales i TONO-avgifter. En slik avgiftspolitik ville nettopp ikke ta hensyn til det kulturpolitiske mangfoldet nærradioene representerte – og ikke minst *kunne* utvikle seg til dersom de fikk gro.

Nærradioene påpekte at en slik avtale med absolutte timepriser var økonomisk urettferdig. Det ga ikke samsvar med de

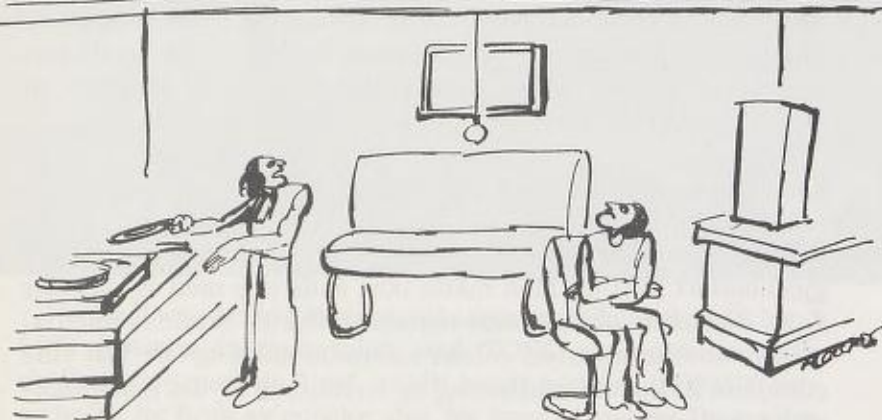
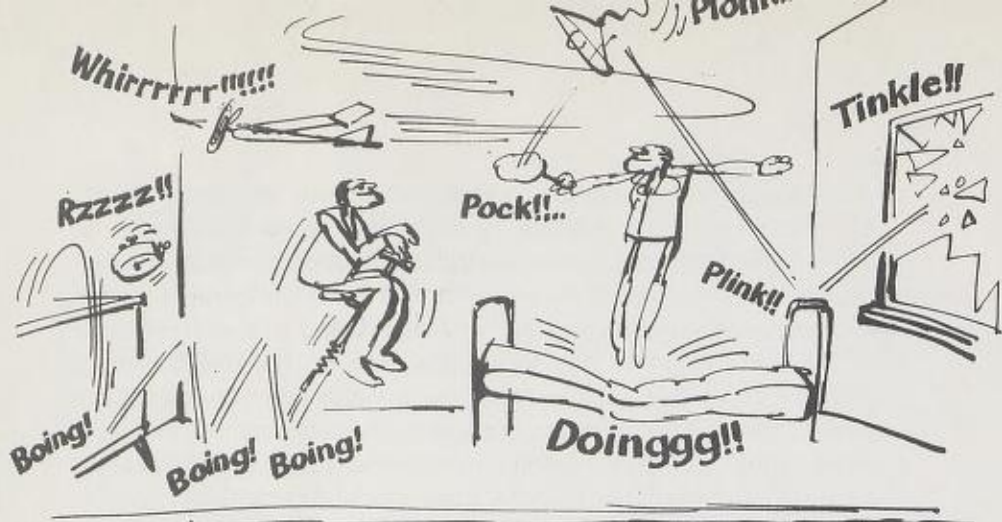
økonomiske interesser som til enhver tid var involvert i det å spille den aktuelle musikken, og det opphavsmennene fikk tilbake. Nærradioene fremhevet særlig sterkt at de utelatte prosentbegrensningene avvek helt fra TONO's øvrige avtalemønster. Diskotek- og konsertarrangører betaler f.eks. en viss prosent av sine billettinntekter. Høy billettpris, mer til alle, også til opphavsmennene. Det var ikke lett å se hvorfor nærradioene skulle avvike fra et slikt vederlagsmønster. Prosentberegninger samsvarte både med en solidarisk evnebetragtning og en rendyrket økonomisk synsmåte. TONO's krav om absolutte satser kunne ført til at en nærradio med stor inntjening og i millionklassen, med morgensendinger og hundre tusen lyttere, skulle betale like meget som de nærradioer som dekket opp dårlig sendetid en søndag kveld med bare noen få tusen tilhørere.

Unngå «tvungen» kommersialisering

Nærradioene var også særlig opptatt av å legge et avtalemønster som kunne bære også etter at reklame eventuelt ble gjennomført fullt ut. Man måtte ikke ende opp med avtaler der f.eks. de største nærradioers reklameinntekter skulle danne basis for «absolutte» satser enhver nærradio skulle betale. Det ville stimulere til kommersialisering og forflatning av det mangfoldige nærradiobildet.

Blant konsesjonshaverne innså man at alle var tjent med at den mangfoldige nærradio oppnådde så fleksible avtalemønstre som mulig. Også den ikke-kommersielle, kulturelt utprøvende nærradio måtte ha anledning til å spille musikk. En sanering av nærradioene ville bare tjene dem som var imot videre nedbygging av NRK-monopolet. I Oslo så f.eks. Aftenpostens nærradioavis og Schibsted-konsernet ut til å glemme at det kunne bli argumentert mot deres videre ekspansjon i eteren, at de med sin sterke økonomi brøt ut av fellesskapet med de andre nærradioene og bidro til avtaler som gjorde det umulig for andre å klare seg.

Etterhvert inntok også i 1985 TONO det standpunkt at en fleksibel avtalestruktur var ønskelig. På et møte mellom Nærradioenes Musikkverktvalg og TONO den 2. mars 1985 nådde man enighet om en ny rammeavtale. Den inneholdt en maksimumsbegrensning i form av en glideskala fra 1,5 til 5 pst. av nærradioens budsjett, alt etter hvor stor andel musikk den en-

. Hvilke lyder måtte nærradioene laget om de overhodet ikke kunne spille musikk?

kelte nærradio hadde av total sendetid. Den høyeste prosent-satsen på 5 pst. gjaldt bare de rene «musikkradioer» med mer enn 75 pst. musikketid. Etter konsesjonsvilkårene for nærradio er det ikke adgang til å drive musikkradio. Men departementet har ikke grepet inn overfor dette. Rammeavtalen måtte ta hensyn til realiteter, ikke rene papirbestemmelser departementet ikke håndhever. Denne ekstra belastning for de tunge musikkbrukere var i samsvar med ønsker fra avisradioene. De fant det urimelig at kostbar nyhetsreportasje skulle konkurrere med musikkra-dioer med forholdsmessig mye billigere «råstoff».

Resultatet av det nye avtaleverket med TONO er at nærra-dioene er forpliktet til å betale forholdsmessig noe mer enn NRK, som yter i underkant av 2 pst. av sitt budsjett. Disku-sjonen med opphavsrettsorganisasjonene er ikke slutt med TO-NO-avtalen. Nærradioene måtte ta hensyn til at de utøvende kunstnere også ville ha sitt. Deres Fond for utøvende kunstnere

vil gjennom en lovendring foreslått i NOU 1983:35 ha klar hjemmel for å kreve avgift av nærradioene. Siden fonds- og vederlagsordningen for de utøvende kunstnerne stadig diskuteres (se senest NOU 1985:30), kan det ta tid før nærradioene faktisk betaler denne avgiften. Men det er grunn til å tro at avtalen med TONO vil danne et visst mønster når tiden kommer. Videre er en ny opphavsrettsorganisasjon, Norsk Musikkbyrå, i juni 1985 gitt konsesjon til å representere komponister. Men i sin TONO-avtale har nærradioene inntatt en protokolltilførsel om at TONO's krav må reduseres forholdsmessig dersom andre opphavsmenn til musikk krever sin «del av kaka».

Felles interesser i videre vekst

I forhold til musikkorganisasjonene er nærradioene den svakere part. Det er selgers marked. Kjøperne må ha varen. Derfor er det gledelig at vi i Norge så langt har funnet frem til avtaler som tar vare på nyansene i nærradiobildet og hindrer at det er musikkavgiftene som skal bestemme nærradiomønsteret. Den beslutningen må være opp til Stortinget. Deretter må opphavsmennene ha sin naturlige andel. Man behøver ikke gå lenger enn til vårt naboland Sverige for å fastslå at en hard avtale med TONO's søsterorganisasjon STIM har hatt avgjørende innflytelse på nærradioutviklingen. I de norske musikkforhandlingene var det svært viktig for nærradioene å fremholde at ingen kunne være interessert i en «svensk» amputering av nærkringkasting.

Egentlig har nærradioene og TONO felles interesser. Opphavsmennenes inntekter reduseres ikke ved at flere betaler. NRK har ikke redusert sine vederlag på grunn av nærkringkasting. Ved at avmonopoliseringen gis bredde og fortsetter, vil det stadig vokse frem et økende inntektsgrunnlag for komponister. Men en slik utvikling er ikke en selvfølge. Vi har alle et ansvar for dette kulturelle nybrottsarbeid, også sterke kulturorganisasjoner som TONO.

Samarbeid med forfatterorganisasjonene?

Det skrevne ord har en helt sentral plass for den seriøse kulturutvikling. Det er ønskelig at nærradioene formidler norske forfattere. Men det er ingen selvfølge at det skjer. For mange lettradioer passer det skrevne ords krav til fordypelse og samling dårlig sammen med kjapp-journalistikken.

For de mer seriøse nærradioer er det annerledes. Men heller

ikke de er avhengige av å omtale eller referere norske nålevende forfattere. Det er ikke som med musikk hvor de færreste nærradioer egentlig føler at de kan velge om de vil eller ikke.

Man skulle tro de mer kulturorienterte nærradioer og forfatterorganisasjonene hadde felles interesser: ta vare på en analytisk og seriøs dimensjon i det moderne norske kulturbildet. Hittil har det dessverre ikke kommet igang et samarbeide mellom nærradioene og forfatterorganisasjonene. Tvertimot, en representant for en av forfatterforeningene antydte en gang at man ikke ønsket å forhandle med nærradioene, bare oversende et krav om en fast minuttpris ved bruk av medlemmenes verker. Slike avtalevilkår er i tråd med dem som anvendes overfor NRK. En slik dikterende fremgangsmåte ville for en forfatterorganisasjon være å snu ryggen til egen historie. Forfatterne har selv forhandlet for å fremme bedre arbeidsbetingelser for sine medlemmers kulturelle innsats. Slik forfatterne en gang gjorde, representerer nærradioene en skjør kulturfront som krever nytenkning for at avtaler skal virke fornuftig. Man kan ikke bare ta frem fra skuffen en kopi av eksisterende NRK-avtaler. Det er konservativ og stagnerende kunstpolitikk.

I oktober 1985 har imidlertid Den norske Forfatterforening invitert Norsk Nærradioforbund til forhandlinger. Håpet er at forfatterorganisasjonene ønsker å benytte nærradioene offensivt, innlede samarbeid om å bringe frem nye forfattere, intervju dem, benytte deres verker. Med et eventuelt krav om en fast minuttpris som er bagatellmessig for de mest kommersielle nærradiostasjoner, som samtidig er minst interessert i litterært stoff, kan forfatterne stenge seg selv ute fra de nærradioer som er deres mest naturlige partnere. Resultatet vil være at man klarer å holde gamle regler i hevd: «Det vi har fått til overfor NRK, må vi holde fast ved overfor nærradioer.» Men målet for en forfatterorganisasjon burde ikke primært være å tviholde på tradisjonelle juridiske formularer, der man er i en ny situasjon. Man må finne de ord, også i avtaler, som best samsvarer med virkeligheten. Særlig vil en fast minuttpris gå ut over de mest ukjente forfattere. Når foreningen tvinger sine motparter til å tenke rent økonomisk, vil man også måtte bruke pengene på det mest «populære». Det er vanskelig å se hvordan forfatterne som gruppe tjener på det, eller den norske kultur, som det burde være vårt felles ansvar å ruste opp.

9. Fjernsyn – mot kabelmakt og departement

Det skjebnesbestemmende bildet

Medieforskningen viser at fjernsyn er det viktigste medium. De som behersker bildet, vil forme oss mest. Rammebetingelsene for Norges fremtidige fjernsynsmønster er en avgjørende kulturell slagmark. Kunnskapskravene for å beherske debatten er betydelig høyere. Fjernsyn er et mer komplisert emne enn radio. Færre har hittil vært involvert i diskusjonen. Journalister som skal dekke de strider som oppstår, melder stadig pass fordi de «ikke har satt seg tilstrekkelig inn i saken». Det er nok et sentralt samfunnsområde hvor den «profesjonelle», men uskolerte nyhetsreporter gjør vårt mediebilde trangere. Det siste tyngre innkast i debatten er innstillingen fra TV 2-utvalget, NOU 1985:11. Men diskusjonen er under stadig utvikling.

Ett grunnspørsmål er selvfølgelig om vi trenger mer fjernsyn. I pressen har representanter for enkelte forfatterorganisasjoner hevdet at Norge ikke har råd til et TV 2. I stedet burde det skrevne ord prioriteres. Men tiden er løpt fra synspunktet. Nå er utfordringen å skape allianser mellom det skrevne og de visuelle og auditive medier i kampen for den seriøse kultur. Som TV 2-utvalget viser til fra medieforskning, vil nordmenn lettere benytte de utenlandske kanaler jo færre norske alternativer som tilbys. Det skrevne ord har liten hjelp i det. Snart har vi mer enn én TV-kanal. Spørsmålet er bare hva slags.

Et TV 2 i eller utenfor NRK, er det sentrale stridsemne. For den som ønsker mangfold, skulle svaret være klart. NRK har gjennom flere ti-år hatt sin sjanse til å stimulere et variert norsk kulturliv og bygge ut allianser med organisasjonslivet. Som ved nærradio må nå andre få sjansen. Mellom monopol og pluralisme er motsetningene for åpenbare, slik vi allerede har diskutert. Å tro at man sikrer mer mangfold ved å legge et TV 2 under NRK til andre byer enn Oslo, virker lite realistisk. Andre mener at et TV 2 haster så meget at NRK bør få det, fordi NRK vil ha raskest

Jeg titter – altså er jeg (Descartes).

etableringstid. Men har vi det så travelt med å få mer av det vi allerede har, og som mange er misfornøyd med? At NRK skulle kunne det «nye» raskt, impliserer vel nettopp at man bygger på det bestående. NRK's forslag om hvordan de skulle bruke et TV 2, bl.a. med internasjonale underholdningsfilmer, har langt fra implisert kulturelt vidsyn. Et TV 2 i NRK-regi innebærer også trolig en langt større risiko for økning av en lisensavgift som allerede synes mer enn tilstrekkelig høy. Oppløsningen av NRK-monopolet har vist at vi kan øke vår kulturelle utfoldelse uten at grunnlaget må hentes i nye avgifter og skatter.

NRK fjernsynet unnlater i dag å bruke mye relativt god sendetid. Ved avmonopolisering vil den kunne bli tatt i bruk uten store kostnader. Nærradio har ettertrykkelig vist hvilken energi som kan mobiliseres når eteren slippes friere.

Likevel, fjernsyn er dyrere enn radio. Finansieringsspørsmålet og dermed reklamedilemmaet blir derfor helt imperativt. Det må tas stilling til reklamespørsmålet hvis man ønsker at NRK skal ha en konkurrent på landsbasis, og også lokalt i rimelig allsidige programmer. La oss først anlegge et beskjedent nærfjernsynsperspektiv og fokusere på grunnbetingelsene for overhodet å kunne drive alternativ TV-sending. De problemer som her allerede har oppstått, belyser igjen prinsipielle kulturproblemer.

Ikke-kommersielt nærfjernsyn

Mange har stilt spørsmålet om det overhodet er mulig med en relativt rimelig privat nærfjernsynsmodell, lik den vi ser for radio. Vil ikke utgiftene bli så store at bare de største organisasjoner og kommersielle grupper overlever? Må vi ikke akseptere at pluralismen her settes på døren? La de store leke: Den kommersielle underholdnings- og nyhetsindustri, sammen med det offentlige og evt. milliardorganisasjoner som Landsorganisasjonen og Idrettsforbundet.

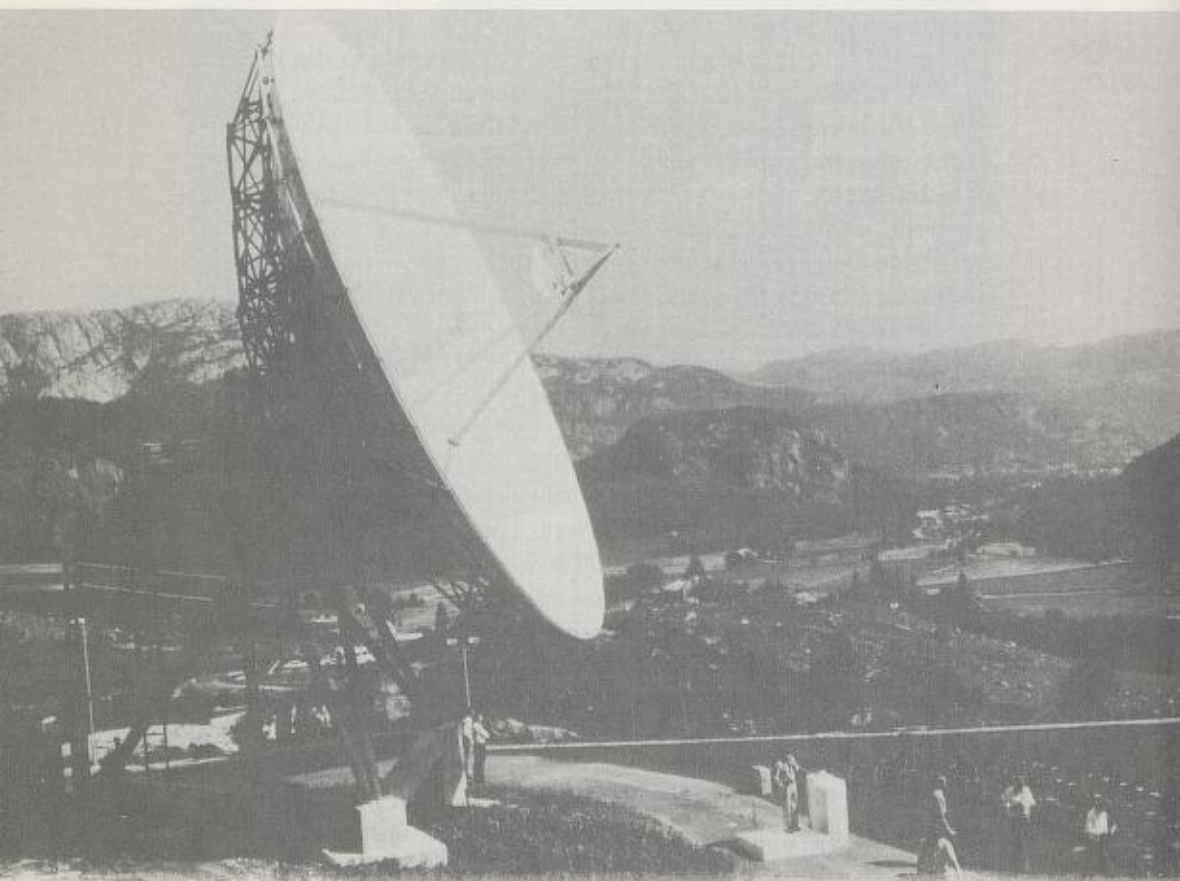
Men det er trolig å la håpet om et mangfoldig fjernsynsdemokrati dø for tidlig – ihvertfall uprøvet. Utvilsomt er krav til studio og utstyr langt større enn ved radio. En nærradiostasjon kan eksistere med mindre enn kr. 50.000 i grunnlagsinvesteringer, hvis den først har et krypinn til de meget få antall kvadratmetre som trengs. For fjernsyn trengs det atskillig mer. Men i begynnerfasen kan man leie. I andre land har vi klare eksempler på at fjernsyn på lokalnivå kan gjøres enkelt. Nærradio har ettertrykkelig brutt ned Mercedes-mytene som NRK-monopolet har skapt rundt kringkasting gjennom de årlige budsjettdebatter. Idealisme, uortodokse angrepsmåter, teknisk oppfinnsomhet og pågangsmot kan finne overraskende økonomiske løsninger.

Ett er reportasjeprogrammer og underholdning – der kan de økonomiske fordringer ligge hinsides enhver mulighet for den typisk frivillige organisasjon. Men kulturformidling avhenger til syvende og sist av personer. Ta litteraturprogrammer – modellen med bokhylle som kulisse avhenger ikke primært av fete buds-

jetter. Tilsvarende gjelder debattprogrammer m.v. Produksjon av nærfjernsyn vil selvfølgelig koste – bidrag, innsamlinger, slit og fritid. Og utgiftene stiger vesentlig dersom man stiller relativt strenge krav til teknisk god billedkvalitet, farger osv. Men produksjonsproblemene er ingen undskyldning for ikke å gi den kulturelle pluralisme livsbetingelser også på billedskjermen.

Kjerneproblemet: Hvordan sende

Det fundamentale problem for kulturelt nærfjernsyn ligger kanskje der oppmerksomheten hittil har vært minst: På *sendesiden*. Hvordan skal de frivillige organisasjoner teknisk formidle

Eik jordstasjon i Rogaland med satelittsamband til andre land.

det de har produsert? Hittil har det vært en selvfølge at NRK har tilgang på den billigste sendemåte: Direkte over eteren. Det hadde vært meningsløst å påby NRK å bruke kabel i oppbyggingen av sine TV-sendinger. Men like galt kan det være om pionerarbeidet utenfor NRK med kulturelt nærfjernsyn skal henvises til en langt mer kostbar sendeform. Et slikt teknologisk privilegium for NRK – i tillegg til de økonomiske eneretter på lisens og kringkastingsavgifter, bidrar til at monopolet fortsetter for seriøst og ideorientert fjernsyn.

Den rimeligste sendemåte – «eterfjernsyn» – har det vært åpnet for bl.a. i Bergen, Bømlø, Egersund og Ammerud, samt Elverum, som måtte gi opp og ble erstattet av Kristiansand. I Oslo sa departementet derimot nei til eterfjernsyn ved utdelingen av konsesjoner sommeren 1984. Da saken igjen ble brakt opp fordi nesten ingen av konsesjonsærene hadde kunnet starte å sende, sa departementet igjen nei sommeren 1985. Ved å henvise konsesjonærene til å sende på kabel, valgte departementet å gjøre dem avhengige av en kommersiell kabelmakt. Kablene var eiet av et rent forretningsforetagende, Janco Kabel.

Penger og kabelmakt

Forutsetningene for Stortingets vedtak hadde vært klare. Ved endringen av kringkastingsloven i 1984 som åpnet for utvidet forsøksvirksomhet, ønsket de folkevalgte ikke nye monopoler. Bl.a. måtte kabelselskaper og senderselskaper skilles. Formuleringen i Innstilling til Odelstinget nr. 34 1983–84 er utvetydig:

«.. den reelle eiendomsretten til selve kabelnettet, og driften av kabelfjernsyn må være atskilt...»

De samme eierinteresse sto langt på vei bak kabelselskapet Janco Kabel og sendeselskapet Janco Visjon. Likevel fikk Janco Visjon konsesjon. Denne konstellasjonen misbrakte selskapene overraskende «grovt». Det ble inngått en avtale dem imellom om at Janco Visjon skulle disponere all sendetid. Andre konsesjonshavere måtte følgelig forhandle med sin konkurrent Janco Visjon om priser og «deling» av sendetid. Bl.a. i en kronikk i Aftenposten 30. oktober 1984 påpekte denne forfatter at en slik enlissensavtale var en utrykkelig tilsidesettelse av Stortingets retningslinjer. Samme dag, men uvisst ut fra hvilken utløsende faktor, sendte Kulturdepartementet et brev til Janco Visjon og

«orienterte» om at enelicensavtalen stred mot forutsetningene for konsesjonene. Forbausende nok forsto ikke Janco-ledelsen at det var blitt alvor. De forsøkte nye krumspring, hvor Janco Visjon fortsatt skulle ha en særposisjon i forhold til andre konsesjonærer. Etter klage fra disse reagerte departementet, i brev av 6. februar 1985, med en ny skriftlig påpeking av Stortingets spilleregler overfor Janco.

Kulturpolitisk parodi

Kjernen i striden med Janco-selskapene gjaldt prisen. Opprinnelig krevet Janco Kabel nærmere en million kroner pr. år for en organisasjon som ville benytte nettet 4 timer i uken. Slik de andre konsesjonærer fremhevet, bl.a. overfor departementet, nærmet forholdet seg en parodi. Den gradvise frihet på fjernsynssiden hadde ført til økt svensk TV og ikke minst Sky Channel, som i løpet av kort tid på norsk nærmest er blitt et synonym for helt overfladisk underholdning. Svensk TV og Sky Channel formidlet Janco vederlagsfritt. Det var jo derfor abonnentene betalte for innleggelse av kabel, og serviceavgifter. Abonnentene ønsket tilgang på stoff. Sendeselskapene var med andre ord berettigelsen for kabelselskapets eksistens. Men straks norske organisasjoner og grupper banket på døren der Sky Channel tilsynelatende var ønsket velkommen med åpne armer, kom altså kravene på meget høye sendeavgifter. I denne saken var departementets politiske ledelse svært vanskelige å ha med å gjøre. Det var få reaksjoner, på møter fikk man inntrykk av mer sympati med Janco-selskapene, osv. Etterhvert synes det imidlertid å ha blitt åpenbart for eierne bak Jancoselskapene at linjen ikke kunne holdes. Det kulturpolitiske uholdbare i millionkravene ble trolig for belastende utad. Ihvertfall «gikk» en del sentrale personer i Jancoselskapene sommeren 1984. Deretter ble prisene satt ned til ca. en tredjedel. Men fortsatt var det mer enn det dobbelte av hva eterfjernsyn ville kostet.

I sin uttalelse 31. oktober 1985 om TV 2-utvalget innstilling kritiserte Acem departementets passivitet – og egentlig – diskriminering av norske sendeselskaper:

«Når man må konstatere at kulturdepartementet i praktisk politikk stiller seg mer positiv til formidling av den internasjonale, reklamebaserte underholdningskanalen Sky Channel enn til norsk nær-TV, må man spørre seg om ikke kulturpolitiske målsettinger er satt til side.»

Kulturdepartementet hadde som en formell begrunnelse for sin manglende imøtekommenhet overfor konsesjonærene i Oslo, vist til Innstilling til Odelstinget nr. 34 1983–84. Der uttalte Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget bl.a. at;

«det bare er aktuelt med et lite antall etersendte fjernsynssendinger, og at forsøk med slike sendinger bør kunne tillates i et begrenset omfang, *der det ikke ligger til rette for lokalfjernsyn formidlet gjennom kabel.*» (s. 4 – uthevet her).

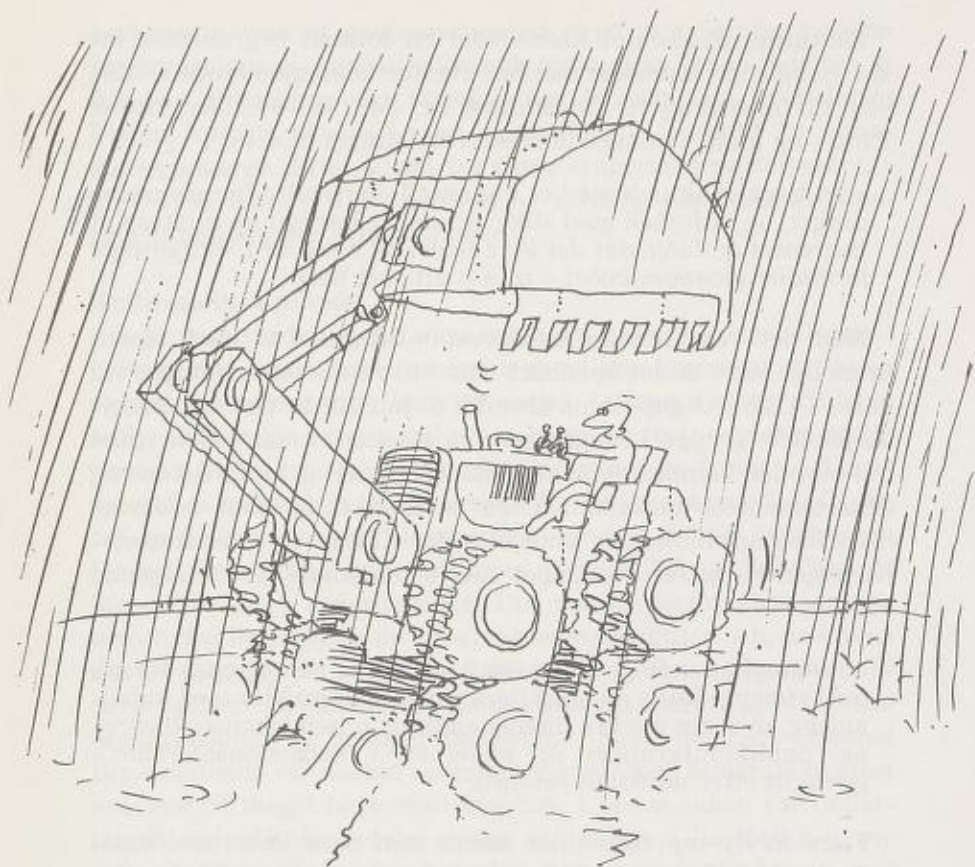
Med det var allerede fremhevet i debatten at med Jancos urimelige krav lå det åpenbart ikke «til rette» for sendinger via kabel i Oslo (Aftenpostens kronikk 6. juli 1984). Det var Arbeiderpartiets gruppe i Stortinget som skjønnte at man måtte gripe inn mot den kommersielle kabelmakts trenering av forsøkene og departementets unnfallenhet. På en usedvanlig måte, i forbindelse med behandling av budsjettet for Kultur- og vitenskapsdepartementet, fattet Stortinget den 5. desember 1985 følgende vedtak:

«Stortinget ber Regjeringa om å gje løyve til avgrensa forsøk med eterspredning av lokalfjernsyn også i områder med kabelanlegg, m.a. for å sikre likebehandling av sendekonsesjonærene, publikumsgrupper og kabelnett i konsesjonsområdet.» (gjengitt etter uoffisielt referat).

Flere Høyre-representanter stemte mot dette vedtaket. Visstnok skal det skyldes en ren voteringsfeil, og ikke lobbying fra Janco-selskapene slik enkelte har antydnet. Vedtaket er uansett klart nok: Kampen for etersending i Oslo burde kunne anses vunnet.

Imidlertid nølte departementet først litt. Man kunne bl.a. ikke gi eterkonsesjon før man hadde fått anledning til å studere Stortingets vedtak i offisiell utskrift. Men da fremholdt konsesjonærene at de hadde ventet lenge nok. Den 13. januar kunne følgende brevtekst hentes i departementet:

»Kultur- og vitenskapsdepartementet skal etter anmodning bekrefte at vi etter Stortingets vedtak i saken 5. desember 1985 er innstilt på å gi konsesjon til konvensjonell spredning via eter av lokalfjernsyn.»

Hva nå, Janco?

Ikke «kreftenes frie spill»

Fjernsynet krever mer penger enn radio. Det gir også mulighet for større profitt. Det er ikke tilfeldig at motsetningen mellom de kommersielle interesser og de mer kulturelle er særlig tilspisset på fjernsynssiden. Departementets passivitet kan selvfølgelig skyldes taktiske hensyn: Det viktigste bidrag til norsk kulturliv vil være et brudd med NRK-monopolet. Derfor må kommersielle grupperinger slippes løs uten hensyn til om noen kulturelle interesser taper på det. «Man må knuse noen egg for å lage en omelett.» En slik tankegang er ikke bare kynisk politikk, men

også dårlig. Bl.a. trenger man bred politisk støtte for virkelig å bryte opp NRK-monopolet. Et departement som støter fra seg en rekke organisasjoner og nærmest ser ut til ukritisk å omfavne programmer av Sky Channel-typen, kan ha vanskeligere enn nødvendig for å vinne gjenklang for sine programerklæringer om mangfoldighet.

Men det behøver ikke bare være mulige taktiske hensyn som ligger bak departementets tilbakeholdenhet. Det kan også være en for enkel modell om avveining mellom fri konkurranse og offentlig styring. Alternativet til et rigid NRK-monopol er ikke den fullstendige *laissez faire* politikk. For næringslivet har vi for lengst akseptert at fri konkurranse paradoksalt krever en viss offentlig styring. Selv der markedskreftenes frie spill slippes lengst, på børsen, kan ikke det offentlige nøye seg med passivt å betrakte. Det offentlige må aktivt overvåke og følge med slik at spillereglene som skal sikre reell konkurranse og et mangfoldig marked, etterlevs. De «frie» krefter kan åpne for karteller, manipulasjoner og maktmisbruk, ikke like muligheter.

Ikke minst når det gjelder mangfold i kultur og idébrytning, må det offentliges ansvar erkjennes. Et kulturdepartement må sørge for at rammebetingelsene for et nytt kulturfremstøt som privat kringkasting fremmer allsidighet, ikke nye kommersielle monopoldannelser. At kulturliv ikke best stimuleres ved at offentlige institusjoner selv utøver det, har ofte, bl.a. gjennom nærkringkasting, vist seg å være sant. Men slipper man tøylene helt, gis bare ny ammunisjon til dem som mener at monopol er det beste.

I desember 1985, nesten ett og et halvt år etter at den nye to-årige forsøksperiode begynte, har nærkringkasting i hovedstaden nærmest ikke kommet igang. Med den senere tids utvikling tyder mye på at sendinger starter i januar/februar 1986. Ett halvår er da igjen av forsøksperioden. Det kan være mye å lære av de unødvendig bortkastede $\frac{3}{4}$ av den toårige prøvetiden for den politiske ledelse i Kulturdepartementet. Privat virksomhet blomstrer best der de med offentlig myndighet påtar seg et aktivt ansvar for å forsvare rammebetingelser som fremmer alles muligheter.

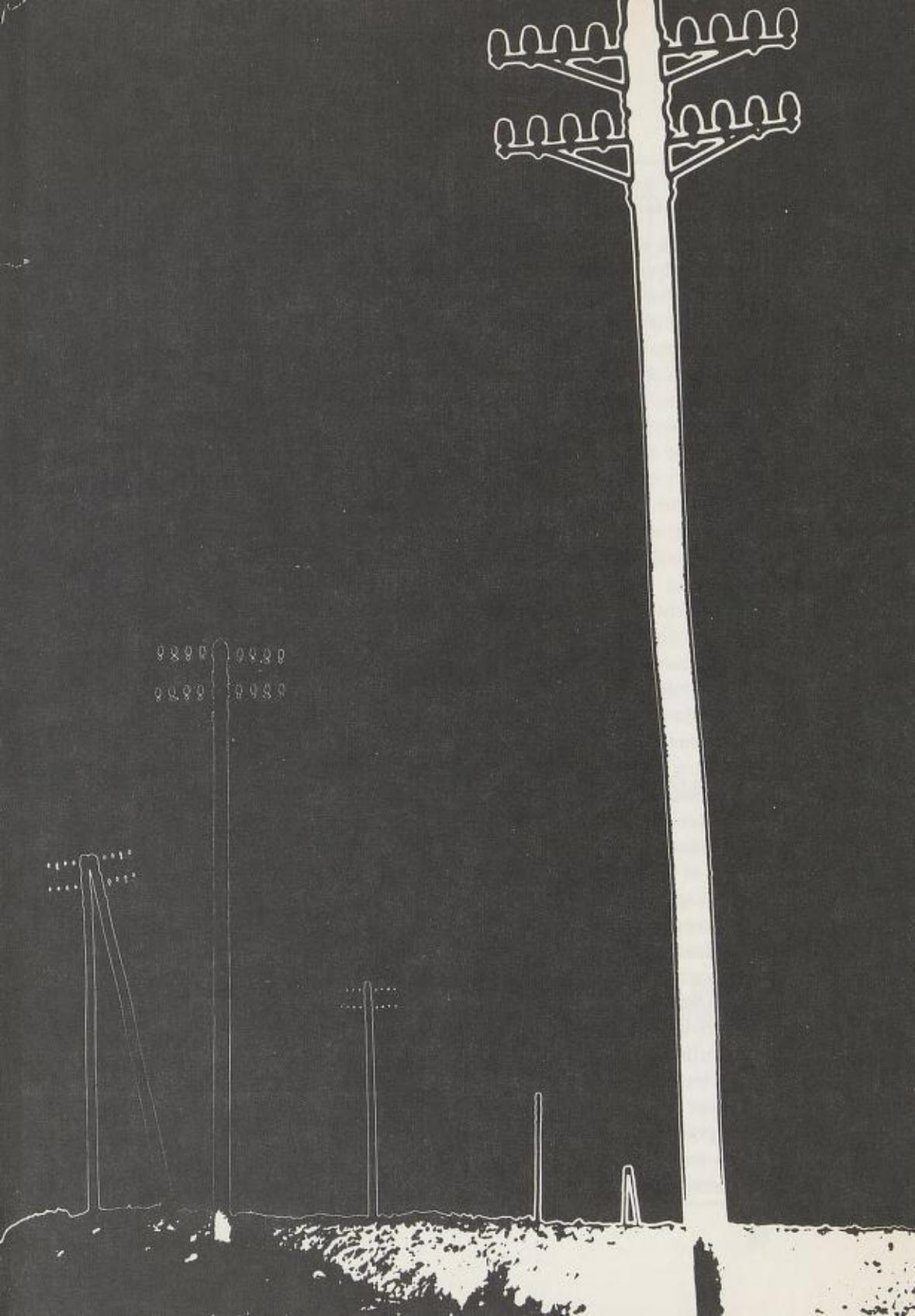
Uten hensyn til etersendinger trenger vi en grundig diskusjon av prinsippene for kabelutsendelse. Bl.a. må også etersendinger ofte «tas ned» via kabelnett. Internasjonalt kan man støte på et

«must-carry»-prinsipp, dvs. at kabelselskapene må sende programmene til dem som er gitt konsesjon. I det lange løp vil vi i Norge stenge svært mange kulturpolitiske grupperinger ute dersom vi tillater et rent kommersielt perspektiv på kabelselskapene. Et alternativ er å se slike kabelsendinger som «public utilities» («offentlig» virksomhet) etter amerikansk modell innen andre deler av samfunnslivet, f.eks. elektrisitetsverk. Slike bedrifter er i en slags monopolsituasjon på områder der det er svært viktig å ivareta både hensynet til «forbrukerne», og alminnelige samfunnshensyn. Priser og forretningsvilkår underkastes derfor en helt annen kontroll enn for vanlig forretningsvirksomhet, bl.a. med klare fortjenesteberegninger.

Felles redaksjon eller paraplyorganisasjon

TV 2-utvalget ønsker en tredelt oppbygging: lokale, regionale og riksdekkende sendinger. Dermed kan utvidet fjernsyn gi et mer allsidig tilbud til seerne. I nærradio har man flere steder sett en bygderadio etter en såkalt «Korgen-modell». Ett sendingssamarbeid representerer på en måte «hele bygda». Utvilsomt har denne modell mange steder fungert meget godt og virket integrerende. Like klart kan én felles redaksjon fungere hemmende der det er grupper med tydelig motsetninger og vidt forskjellige profiler. TV 2-utvalget synes å foreslå lokale/regionale sendeselskaper med et felles redaktøransvar. Ønsker man mangfold, må imidlertid konsekvensen være at redaksjonsansvaret så langt mulig plasseres hos den enkelte gruppe. Modellen bør være «paraplyorganisasjonen», administrativt og teknisk samarbeid, men full redaksjonell selvstendighet. I Acems høringsuttalelse til TV 2-utvalget begrunnes standpunktet slik:

«Skulle man tvinges til en form for fellesredaksjon, vil programtilbudet bli redusert til et minste felles multiplum. I slike tilfelle tar man ikke konsekvensen av at man åpner for friere fjernsynsformidling.»

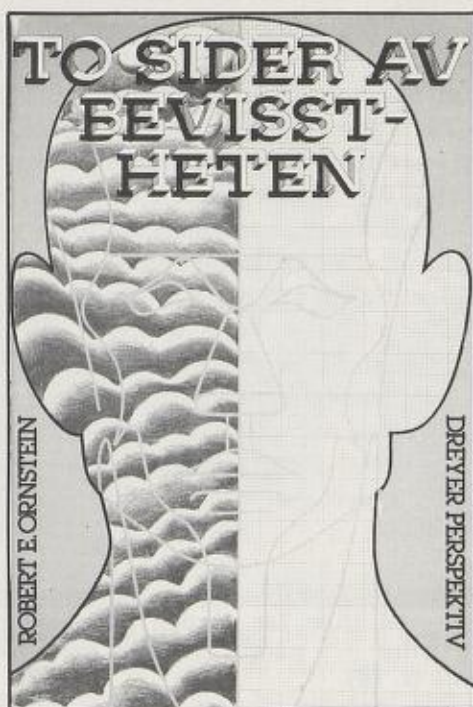
10. Finansiering og integritet

Reklame vs. sponsorstøtte

Et reelt fjernsynsalternativ til NRK kan vanskelig tenkes uten reklame. For de frivillige organisasjoner i eteren er neppe reklame den mest nærliggende finansieringsmåte. Men generelt synes reklame nødvendig for å muliggjøre den økende frihet i eteren som det norske samfunn er tjent med, dersom vi forvalter mulighetene fornuftig. Det er viktig å påpeke at reklame ikke behøver bety uhemmet kommersialisering. Det er igjen ikke et enten-eller for de politikere som evner å se nye modeller. Fortsatt har vi mulighet for å eksperimentere. Det kan prøves med reklame før og etter sendinger, «blokker», i stedet for reklame påtvunget seerne midt inne i programmene («captive audience» – med amerikansk terminologi).

Reklame kan selvfølgelig føre til et press i retning av mer underholdning og lette programmer i de stasjoner som ikke har klare verdipremisser som basis, fordi det øker lyttertall og dermed reklameinntekter. Men krav kan stilles om at en viss andel av reklameinntektene skal anvendes til å stille gratis sendetid til disposisjon for ikke-kommersielle stasjoner. Regler kan gis om reklamens utforming, og dens budskap til særlig «utsatte» seere som barn og ungdom. Vi har fortsatt mulighet for å beholde initiativet. Medieutviklingen behøver ikke ta form av en voldtekt. Men det haster. Andre nordiske land er sannsynligvis snart igang med reklame. Da er svaret raskt gitt i Norge. Hvem vil tillate at arbeidsplasser og bedrifter settes i fare? Dermed vil også eksperimenteringsmuligheten være over. Trolig har norske politikere tapt et svært viktig reelt grunnlag for diskusjon av kringkastingsreklame ved ikke å tillate en forsiktig utprøving i et så «mildt» medium som nærradio.

I Dagsrevyen 2. desember 1985 ble det kjent at Acem forsøkte å finansiere et økonomisk TV-magasin i Oslo-området. Bidragene skulle komme fra næringslivsorganisasjoner og bedrifter. Reporterens spørsmål til prosjektets initiativtaker, Roy Halvorsen, var om ikke sponsorstøtte ville frata redaksjonen uavhengighet. Svaret understreket at hverken Halvorsen eller andre Acem-representanter er til salgs. For de frivillige organisasjoner er sponsorstøtte et svært viktig alternativt finansieringsgrunn-

To sider av bevisstheten

ROBERT E. ORNSTEIN

(Dreyers forlag)

Hva er forholdet mellom fornuft og intuisjon?

Kan vi gjøre bruk av dem begge?

To sider av bevisstheten av Robert E. Ornstein gir nye perspektiver på hvordan våre evner kan utvikles ved stimulering av både fornuft og intuisjon.

Boken er oversatt og tilrettelagt av Are Holen.

Pris kr. 60,-.

Bestilles gjennom Acem, se slipp side 95 eller ring (02) 20 29 59.

lag. De ideorienterte stasjoner kan ikke gjøre sine programmer flate i jakten etter reklamepengene. Økonomisk profitt er ikke målet for innsatsen. Tvertimot, det er integritet og klarhet i profil som kan motivere medarbeidere til innsats. Da kan det være viktig å finne frem til institusjoner og bedrifter som mener at fokus på et visst samfunnsområde er vel verdt å støtte.

Enkelte journalister har hevdet at sponsorstøtte er prinsipielt betenkelig i forhold til andre finansieringsformer. Det ville være naivt å hevde at «sponsing» ikke innebærer faremuligheter. Men like ugjennomtenkt er det å glemme at penger alltid kan komplisere.

I teateret, et samfunnsområde der det kulturelle hensyn skulle være det sentrale, trodde mange at problemene skulle løses når det offentlige overtok det økonomiske ansvar. I boken «Teater mot teater» viser Carl Henrik Grøndahl (Dyade Forlag 1985) hvordan kunsten likevel gjør seg avhengig av sin velgjører eller mesén:

«Derfor er det interessant å registrere at den økonomiske avhengighet – til tross for at den gir store muligheter for kunstnerisk frihet – i påfallende stor grad fører til mental avhengighet.» (s. 10).

Går vi tilbake til de vanlige medier, fremhevet bl.a. Kringkastingsutvalget fra 1966 at reklameinntekter ville innebære «en nærliggende mulighet for at der ved programopplegg og valg av medarbeidere ble lagt avgjørende vekt på *annonsørenes* interesser.» (Innstilling I s. 29). – Da diskusjonen om reklameforbud for tobakk og alkohol pågikk på 70-tallet, engasjerte pressen seg nokså unisont mot et slikt forbud. Man mente å se en sammenheng med ytringsfriheten! At økonomiske motiver lå bak hos de fleste for å stoppe en lovregel som utvilsomt har store positive helsekonsekvenser, er vel ingen i synderlig tvil om. – Fallet i pressestandard som avleses tydeligst på forsiden til løssalgsavisene, skyldes det økonomiske ønsket om å selge mest mulig. Hvor ofte ser man aviser betvile pressestøtte og fritak for merverdiavgift? Uten å vise til et konkret tilfelle, vil nok mange anta at NRK er noe varsomme med å angripe «sympatiske nøkkelpolitikere» nettopp under debatter om bevilgninger til institusjonen selv.

Ser man på de problemer som allerede eksisterer for mediernes

etablerte finansieringsmåter, er det ikke grunnlag for å hevde at sponsorstøtte til redaksjoner som har definert seg som klart uavhengige, medfører større fare for ufri eller kommersiell tenkning enn andre finansieringsformer. Kanskje er slik finansiering av de mindre betente. Vil vi en mangfoldig mediaverden, må vi uansett arbeide for et variert finansieringsmønster.

Langt på vei blir spørsmålet om integritet et personlig dilemma. Der kan vi alle feile. Den beste sikkerhet mot at penger korrupperer kan være at forskjellige stasjoner har ulike ben å stå på. Dermed sikres ihvertfall at det finnes korrekter og alternative modeller til en dreining eller forflatning i en bestemt retning.

Unødvendige gråsoner

En ny virksomhet som nærkringkasting tvinges også til å stille spørsmål om hvor viktig den anses når finansieringsreglene er så trange. Departementets forutsetning har vært at den gradvise avmonopolisering ikke skal ta «en øre» av statens midler. Kommunal støtte har bare vært tilgjengelig i meget begrenset utstrekning. I denne forbindelse kan man undre hvorfor pressestøtte og avisenes øvrige indirekte subsidier i norsk debatt er blitt en hellig ku når det er i etermediene den kulturelle kon-

kurransse med utlandet avgjøres. Å overføre deler av pressestøtten til nærkringkasting anses av en del nærmest som en syndig tanke. Men virkeligheten forandrer seg, og dermed de fronter hvor samfunnet bør sette inn sine ressurser. Reklame er som nevnt forbudt. Sponsorstøtte er riktignok tillatt, men den må være skjult! Sponsorens navn må ikke nevnes i programmet. Dette krav er lite gjennomtenkt og åpner for ukontrollert dreining. Bl.a. har Nærkringkastingsnemnda i sin rapport fra 1985 bedt om at sponsering ikke lenger holdes anonymt.

Ikke engang *lotteri* ville man tillate nærkringkasting å drive med. Justisdepartementet avsto søknader om dette. Man kan undres om departementet mente at nærkringkasting ikke var tilstrekkelig «samfunnsnyttig» slik lotteriloven § 4 krever. Riktignok endret departementet standpunkt relativt snart slik at nærkringkasting ble sidestilt med f.eks. skolemusikkorps og jeger- og fiskeforeninger! Men det lot vente før tillatelse ble gitt til å avholde bingo over nærradioene; helt til Justisdepartementets skriv av 11. november 1985. Nå skal man kanskje ikke trekke alt for langt på vei og hevde at det er en særlig uverdigg behandling av medarbeiderne i nærkringkasting at deres kulturelle nybrottsarbeid gjøres avhengig av lotteri og bingo. Dessverre er dette ofte slike finansieringsformer vårt land henviser almennyttig virksomhet til. Men det gjør egentlig ikke uretten mindre. I eteren blir det også svært tydelig hvilke uheldige konsekvenser det har for et mangfoldig samfunn at det legges så stramme finansieringsrestriksjoner på denne type bred folkelig mobilisering.

Mangel på penger har også sine farer. «Reklameforbudet» for nærkringkasting har til dels virket uheldig. Nød lærer naken kvinne å spinne. Mye initiativ har vært utvist fra enkelte nærradioers side for å «komme rundt». All ny virksomhet krever økonomisk fantasi og belønner «entreprenøren». Men lovgiveren bør vokte seg for å gi regler som stimulerer mange til en litt «fleksibel» moral. Fra skatteretten vet vi at det er mye vanskeligere å reversere en utvikling i retning av manglende respekt for reglene, enn å hindre utviklingen i å skje. Det gjenstår ennå å se om de trange finansieringsforholdene for nærradio har fremelsket en moral som vil virke uheldig. I så fall må politikere delvis takke seg selv.

11. Landsdekkende kringkasting

Quo vadis NRK?

Den private nærkringkasting har vært praktisk talt gratis for det offentlige. NRK koster fellesskapet over en milliard i tvungne avgifter. Det har et økonomisk monopol, stort sett et teknisk monopol på de billigste måter å formidle, samt på all radio og fjernsyn på landsdekkende sendinger.

Men sett at vårt land fortsatt bygger ut privat kringkasting, hvilken rolle skal NRK ha? NRK's økonomiske lisens- og avgiftsprivilegier vil da kanskje være de helt sentrale. Disse – og de andre fortrinnsrettter NRK måtte bevare – lar seg bare forsvare dersom institusjonen forvalter et kulturansvar.

Utviklingen av NRK's holdning til nærkringkasting har vært paradoksal. Nå vil en del NRK-folk ha høyere lisensavgifter for å konkurrere bedre med nærradio. Det skal lages mer «lettradio». Men dette må være et villspor. Hvilket Storting kan begrunne en milliard til NRK den dagen institusjonen sender det samme som den private nærkringkasting? Hvorfor skal lytterne tvinges til å betale NRK for det nærradio har vist man kan få gratis – og kanskje bedre: Norges Automobilforbund burde f.eks. være et like egnet utgangspunkt for serviceinformasjon om bil som NRK. Å «samle» Norge gjennom rikssendinger om køer over det ganske land slik NRK's «lettprogrammer» ofte har gjort, er en misforståelse. Slike informasjonsbehov ivaretas best av lokale sendinger. NRK må makte å finne andre ting vi har felles som nordmenn enn at vi en sommersøndag sitter i kø både i Bodø og ved Breviksbreen.

I en leder om BBC 18. februar 1984 skriver *The Economist* at institusjonen forsvarer sin eksistens ikke primært gjennom store lyttertall, men ved et høyt kulturelt nivå. BBC vil ødelegge sitt eksistensgrunnlag ved å jage etter lyttere på samme måte som den kommersielle kringkasting:

«What the BBC needs now is the courage to reaffirm its insistence on excellence in what it can afford to do – and to stop chasing ratings and buying junk.»

Nationaltheatret forsvarer ikke sine bevilgninger ved å konkurrere med James Bond-filmer om publikumstall. En viss dreining ved Nationaltheatret under Maurstad-epoken mot det populære og lette har tvertimot avstedkommet urolige spørsmål om

Nærradio og lokal-TV var de første skritt. Det neste må bli at myndighetene åpner for norsk landsdekkende kringkasting utenfor NRK.

hva vi skal med det. Vi trenger en nasjonal og offentlig finansiert scene også i eteren, et forum der idealet skal være å samle det vi også har felles i alt det mangfoldige. Selvfølgelig vil NRK være gjenstand for politisk maktmisbruk og dreininger i fremtiden, både på toppplan og ved ansettelser lenger nedover i rekkene. Men idealet om én nasjonal scene kan likevel lettere nås der enn i den private kringkasting.

Fortsatt er det behov for at NRK finansiert ved lisens. Men det må virkelig være en *rikets* kringkasting som med sine eksklusive ressurser ivaretar kulturoppgaver den private kringkasting ikke vil makte.

Vi trenger begge to: Både den statlige og den private kringkasting. Men kan undre hva vi har tapt ved å forstå det så sent – og ennå bare halvt.

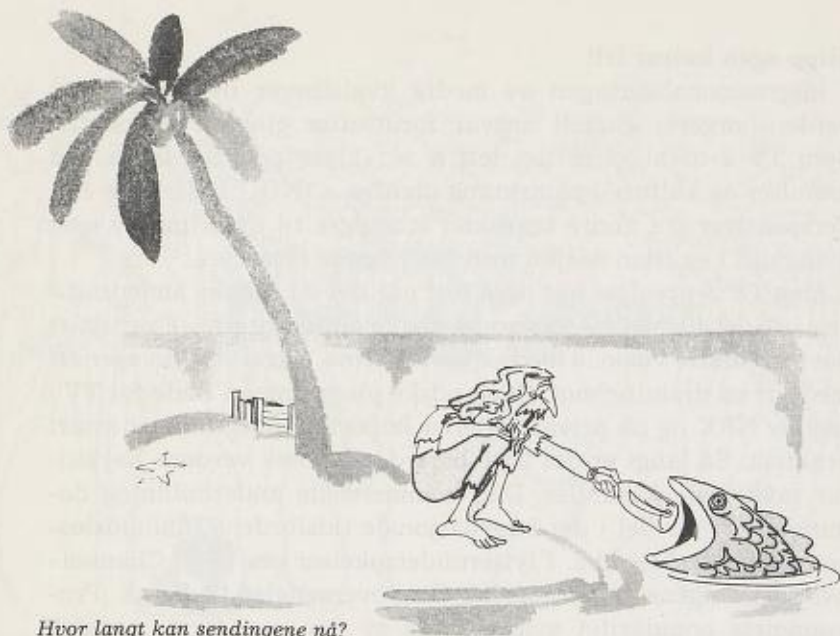
Slipp egen kultur fri!

Internasjonaliseringen av media kvalifiserer oss bedre som verdensborgere; globalt ansvar forutsetter globalt perspektiv. Som TV 2-utvalget er det lett å se «klare positive trekk ved impulser og kulturell påvirkning utenfra..» (NOU 1985: 11 s. 12). Perspektiver fra andre land kan stimulere til utvikling av eget mangfold i en liten nasjon med begrensede ressurser.

Men TV 2-utvalget har også rett når det – i samme åndedrag – sier at «det likevel må skapes et nasjonalt motpress». Fjernsynet har som andre visuelle medier, særlig kino, i kraft av sin egenart medført en dreining mot utenlandske programmer. Både for TV i regi av NRK og på privat kabel er import av programmer svært praktisk. Så langt er det ikke bare den «store» verdens høykultur satelittene formidler. Den kommersielle underholdning dominerer. Vi tar del i det internasjonale tidsfordriv. Innholdsløsheten er avspeilet bl.a. i lytterundersøkelser om «Sky Channel» hvor sendingene er på engelsk uten oversettelse til norsk. Programmets popularitet avhang ikke av om man forsto engelsk eller ikke. Språket, kulturens og meningens fremste bærer, var blitt likegyldig.

«Motpresset» gjennom den brede mobilisering i den private kringkasting må gis større slagkraft. Vi trenger en norsk privat kringkasting som på forskjellige kanaler kan være *nær den enkelte*. Nærkringkasting som en lokal kringkasting er en hemsko. Nærkringkasting er en *fjern* og ikke-hørbar kringkasting i alle de tilfelle sendingene behandler spørsmål av interesse for flere enn dem som sogner til et strøk.

I samsvar med Stortingets og departementets forutsetninger bestemmer konsesjonsvilkårene for både nærradio og lokal-fjernsyn at: «Sendingene skal vesentlig bestå av program med lokal tilknytning.» Dette er en kunstig begrensning. Nærkringkastingsnemda påpeker i 1985-rapporten at det er mange sendinger i nærradio «som etter sitt *programinnhold* kunne ha vært lokalisert hvor som helst i landet». (s. 33). Selvfølgelig er det prisverdig med programmer som samler et nærmiljø, en bygd eller by. Det er ikke tvilsomt at denne type nærkringkasting nå stimuleres til videre vekst. Men det norske folks mangeartede interesser rekker også ut over de rent lokale, geografiske skiller. Gjennom utdanning, yrke, alder, kjønn, erfaringer og livsskjebne kan forskjellige deler av Norge forenes uavhengig av bosted.

Hvor langt kan sendingene nå?

Nordmenn er etter konsesjonsvilkårenes formelle ordlyd stort sett forbudt å sende programmer som kan være av interesse for hele Norge. Sky Channel, som er uten noen norsk forankring, er derimot tillatt!

Kravet om lokal relevans har imidlertid ikke så stor praktisk konsekvens for sendingenes innhold. Det håndheves ikke. Ingen ville ha fantasi til å stoppe et program om f.eks. helse fordi det behandlet mer enn de rent lokale aspekter av en nylig utbrutt influensaepidemi! Men at nærkringkasting ikke skal ha mulighet for å være nær mange, skaper klare tekniske begrensninger for sendingene. Ønsker en organisasjon å nå større deler av Norge, må det opprette et landsomfattende nett av lokale konsesjonærer og sendestasjoner. Arbeidsbelastning, økonomiske krav osv. mangedobles – på en uproduktiv og meningsløs måte.

I Stortingets spørretime den 22. januar 1986 uttalte kulturminister Langslet at det etter departementets mening ikke var hjemmel for å gi konsesjon for riksdekkende radio- eller TV-kanaler utenfor NRK. Han bebudet en utredning om behovet for lovendringer. Vi har hatt alternativ privat kringkasting i Norge i fire år. Den fortjener anerkjennelse, også i form av ny lovgivning som gir øket slagkraft. På tvers av tradisjonelle foreningsinndelinger og tilhørigheter gir den mulighet for kontakt og sam-

Og så vet de ikke engang at vi jobber i NRK!

ling, reaksjoner og utfoldelse, irritasjon og glede. På en konstruktiv måte har den nye kringkasting bidratt til å fokusere oppmerksomhet på egen kultur, egne motsetninger, egne fellesinteresser. Det er på tide å ta konsekvensen av at eksperimentet har vært vellykket. Vi er et lite land. Vi er sårbare. Å stenge den internasjonale mediabølge ute er ikke teknisk mulig; hjulet kom til Tibet og satellittene til oss! Ei heller ville det være ønskelig å isolere seg fra utenverdenens media.

Vi må evne å ta vare på vår kulturelle identitet i brytning med den øvrige verden. Men da må våre politikere gi armslag for de kulturelle initiativ som vokser frem. Vi kan ikke konkurrere med andre lands medier dersom vi hemmer vår egen utfoldelse. Slipp Norge fri – med sindighet, med vilje til å lære av erfaring, med offentlig ansvarsfølelse! Og gjør det på landsbasis! Snart kan utenlandske stasjoner nå hele Norge. Hvilken kulturell logikk tilsier at nordmenn over hele dette vidstrakte landet ikke skal kunne henvende seg til *hverandre* over eteren?

Om skribenten

Ole Gjems-Onstad (f. 1950) er dr. juris og professor i skatterett ved Bedriftsøkonomisk institutt. Han har publisert to skatterettslige bøker og flere fagarikler. Er redaktør av fagtidsskriftet Skatterett. Medlem av det regjeringsoppnevnte utvalget for frivillige organisasjoner, Korvald-utvalget.

I Acem er han faglig nestleder, og særlig opptatt av Acems introspektive og meditative arbeide i forhold til kultur og samfunn.

Helt fra starten av nærkringkasting i Norge har Gjems-Onstad markert seg i debatten, ofte med prinsipielle synspunkter. Han er arkitekt for avtalemønsteret mellom TONO og nærradioene, og sitter som formann i Nærradioenes Musikkverk-utvalg. Uten hans argumenter ville norske nærradioers musikkavtale trolig vært mer lik de danske og svenske, noe som kunne lagt alvorlige økonomiske hindringer for fremvekst av variert nærkringkasting her i landet. Den norske avtalen gjør det mulig for nærradioer å bruke musikk uten å bli ruinert. Samtidig vinner komponistene fordi mer og mer musikk spilles på FM-båndet.

Gjems-Onstad har stått fast på synspunktet at vi ikke ønsker en nærkring-

kasting som utvikler monopoltendenser ved at flertallet stenger mindre populære radioredaksjoner ute fra de sentrale sendefrekvenser. Han har lenge vært blant forkjemperne for eter-TV i Oslo-området. En strid som etter et Stortingsvedtak desember 1985 nå kanskje er vunnet. I Aftenposten har han skrevet kronikker om mediaspørsmål.

Acems

jubileumsforelesninger

I anledning Acems 20-årsjubileum 1986 holdes 5 forelesninger:

- **Meditasjonspsykologi – grenser og muligheter**
ved Are Holen
torsdag 6. februar kl. 19.30, Sporveisgt. 37, Oslo 3
- **Meditasjon i en postmoderne tid**
ved Rolf Brandrud
torsdag 13. februar kl. 19.30, Sporveisgt. 37
- **Erkjennelse og samfunnskritikk**
ved Ole Gjems-Onstad
torsdag 20. februar kl. 19.30, Skaugumåsen kurscenter,
Solstadvn. 42, Hvalstad i Asker
- **Acems historie: Fakta og utviklingslinjer**
ved Tor Hersoug
torsdag 27. februar kl. 19.30, Sporveisgt. 37
- **Meditasjon som redskap til kulturforståelse**
ved Carl Henrik Grøndahl
torsdag 6. mars kl. 19.30, Sporveisgt. 37

Forelesningene er åpne for alle. Velkommen!
Entré kr. 20,- (studenter kr. 10,-)

OM FORELESERNE:

Are Holen (f. 1945), lege og psykolog. Organisasjonens stifter. Faglig leder i Acem. Redaktør i Dyade. Redigert bøkene «Stillhetens psykologi», «Bedre hverdag» og «Meditasjon på norsk». Forsker i stressmedisinsk psykiatri, Universitetet i Oslo.

Rolf Brandrud (f. 1950), cand.philol. Meditasjonslærer. Initiativtager til Acems kulturseminarer. Programsekretær i kulturredaksjonen, NRK P2, med litteratur som spesialområde. Redigert 12-bindsverk av Mikkjel Fønhus' etterlatte manuskripter.

Ole Gjems-Onstad (f. 1949), dr.juris. Professor ved Bedriftsøkonomisk Institutt. Faglig nestleder i Acem. Formann i nærradioenes Musikkverk-utvalg. Utgitt bøker og fagartikler i skatterett. Redaktør av fagtidsskriftet «Skatterett».

Tor Hersoug (f. 1946), dr.philos. Meditasjonslærer. Tidligere førsteamanuensis i sosialøkonomi ved Universitetet i Oslo. Fra 1985 prosjektleder i Den norske bankforening.

Carl Henrik Grøndahl (f. 1945), cand.philol. Meditasjonslærer. Redaktør av Dyade. Tidligere teaterkritiker i Aftenposten. Kulturredaktør i NRK P2. Forfatter bl.a. av boken «Teater mot teater».

Kontoradresse: Frimannsgt. 22, 0130 Oslo 1, tlf. 02-20 29 59

KOMMUNIKASJONSKURS

– 10 dager: fredag 30. mai – søndag 8. juni

Kommunikasjonskurs er den mest sentrale av de gruppepsykologiske aktivitetene i Acem. Man deltar i kommunikasjons- og storgrupper – intensive prosesser som utvikler individualitet, sensitivitet og forståelse for andre. Ved siden av meditasjon er de Acems viktigste redskaper for vekst og personlig utvikling.

I **kommunikasjonsgruppene** (8–12 deltagere) er det opp til den enkelte hva hun eller han ønsker å ta opp om seg selv eller andre i gruppen. Sentralt fokus er åpenhet for det psykologiske nå, som rommer fantasiforhold, aktuelle og tidligere erfaringer med innvirkning på vår fungering. Gruppen presser ikke, men bidrar til at viktige tema i brytningen mellom det bevisste og ubevisste i oss kan modnes for bearbeidelse.

I **Storgruppen** er alle kursdeltagerne samlet. Det er en åpen situasjon, og rivalisering, forsøk på kontroll og forvirring preger gjerne slike grupper. Ved å tydeliggjøre krefter som former mellommenneskelig fellesskap, kan gruppen gi innsikt i ubevisste «samfunnskontrakter» som dannes mellom et større antall mennesker – i en forsamling, en organisasjon, en bedrift, et samfunn.

Kurset arrangeres på Skaugumåsen Kurscenter i Asker og ledes av Acems faglige leder Are Holen. Kursavgift kr 3200,- omfatter kursopplegg og overnatting (kost ikke inkludert). Studenter kan søke om spesialpris kr. 2200,-. Kontakt Acem for nærmere opplysninger, tlf.: (02) 20 29 59.

Din beste sommerferie 1986:

Acem Sommerkurs

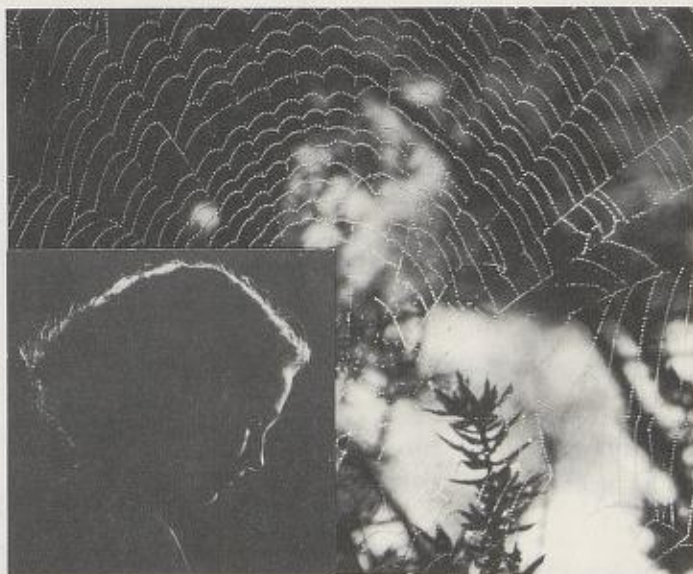
– 10 dager: Fredag 25. juli – søndag 3. august

Sommerkurset på Ås Landbrukshøgskole er et høydepunkt i markeringen av Acems 20-årsjubileum. Storsamlinger som denne er blitt tradisjon, og frontene i Acems meditasjonspsykologi trekkes ofte opp på sommerkurs.

Sommerkurs er stillhet og ro. Langtidsmeditasjon som løser opp i spenninger og bundet tretthet. Intens bevegelse i dreiva-dans. Nye kontakter fra inn- og utland. Forelesninger, diskusjon, meditasjonsveiledning. Kontraster. Variasjon. Noe for hodet. Noe for følelsene. Noe for kroppen.

Kurset på Ås ledes av Acems faglige leder Are Holen i samarbeid med andre meditasjonslærere.

Nærmere opplysninger om alle sommerkursene gis Acems medlemmer gjennom Acem-nytt i mai. Andre interesserte får informasjon fritt tilsendt ved å kontakte Acem, tlf.: (02) 20 29 59.

STILL HETENS PSYKIO LOGI

En bok om Acem-meditasjon

Red. Are Holen

DYADE FORLAG

Stillhetens psykologi tar for seg Acem-meditasjonens virkningsmekanismer og resultater ved regelmessig praktisering.

Et kapittel ser på meditasjonens plass i vår kultur.

Boken er skrevet av erfarne kursledere i Acem. Hittil er den solgt i over 20 000 eksemplarer etter at den kom første gang i 1976.

Stillhetens psykologi er oversatt til svensk og dansk. Om den svenske utgaven skriver en anmelder i Aftonbladet at det «är en saklig, troverdigt skriven bok som genast ger en lust att börja meditera».

Boken kan bestilles ved å sende inn slippen på side 95 eller ved henvendelse til Dyade Forlag, postboks 6721, St. Olavs plass, Oslo 1, tlf. 02-20 29 59.

Stillhetens psykologi
5. utgave
Red. Are Holen
Dyade forlag.

NA
23.000

Sagt om Dyade:

«I tidsskriftet Dyade merkes en ekte trang til å erkjenne tidens problemer, i motsetning til mange andre fora hvor «debatten» kan omfatte skjult maktkamp, forfengelig utstilling av lærdhet, selv-sentret tankeliv på tomgang.»

Erik Egeland i Aftenposten.

«Så foreligger nok en stimulerende utgave av tidsskriftet Dyade, en av de mest spennende publikasjoner her på berget. Denne gang er temaet «Hva gir mening i 80-årene», og en rekke sentrale forfattere og kulturdebatanter gir sitt syn til kjønne...»

Sverre M. Nyronningen i Adresseavisen.

«Særnummeret for Sakharov består af artikler og interviews. Den norske journalist Viktor Roddvik giver en glimrende gennemgang af Sakharovs virke som videnskabsmand og menneskeretsforkæmper. (...)

Dette temanummer må stærkt anbefales alle, der interesserer sig for menneskerettigheder i almindelighed og for symbolet Sakharov i særdeleshed.»

Bent Jensen i Morgen Avisen Jyllands Posten.

«Dyade er et tidsskrift for dem som har interesse ut over det almene og som setter pris på at et tidsskrift i seg selv kan være et stykke kultur.»

Sven Aage Rasmussen i St. Olav.

Følgende temanumre finnes for salg:

- Norsk og svensk samtidslitteratur kr. 25,-
- Vitenskap hos Aristoteles og Karl Popper (1) kr. 25,-
- Vitenskap hos Aristoteles og Karl Popper (2) kr. 25,-
- Hva gir mening i 1980-årene? kr. 35,-
- Andrej Sakharov – et symbol kr. 25,-
- Vitenskap og livssyn kr. 25,-
- Stress og avspenning kr. 25,-
- Hva kan vi vite? Rudolf Steiners erkjennelsesteori i lys av vår tid kr. 20,-
- Europa møter 3. verden kr. 35,-
- Psykologi i grupper 1 kr. 20,-
- Psykologi i grupper 2 kr. 25,-
- Acem narkotikaseminar 1983 kr. 20,-
- Eksisterer Gud? Møte med Hans Küng kr. 20,-
- Om drøm kr. 20,-
- Fra det moderne Amerikas åndsliv kr. 20,-
- Kampen mot narkotika – ideologisk slagmark kr. 30,-
- Sigrid Undset vurdert i utlandet kr. 20,-
- Myter – fortid eller samtid? kr. 20,-
- Teater eller vernehjem kr. 25,-
- Med John Lennon i tankene kr. 25,-
- Kritikk av Vestens frihetsidealene kr. 15,-
- Kirken i utakt med moderne psykologi kr. 25,-
- Kunst – pynt eller ubehag kr. 15,-
- Bob Dylan – inn og ut av lykken kr. 25,-
- Isaac B. Singer og øst-jødene kr. 15,-
- Amnesty International kr. 15,-
- Kontemplative oaser kr. 15,-
- Møte med sjøormen kr. 15,-
- Barn og bøker kr. 15,-
- Samisk kultur og historie kr. 15,-

Jeg bestiller:

- Abonnement på Dyade 6 nr. pr. år kr. 100,-
- Bok om Acem-meditasjon 'Stillhetens psykologi' kr. 60,-
- Boken 'Bedre hverdag med Acem-meditasjon' kr. 60,-
- Boken 'Meditasjon på norsk' Cappelen forlag, favørpris kr. 75,-
- Boken 'Teater mot teater' kr. 115,-
- Boken 'To sider av bevisstheten' kr. 60,-

Følgende temahefter av Dyade:

.....

.....

Navn: .....

Vei/Gate: .....

Poststed: .....

BREV

Kan sendes
ufrankert
i Norden.
Adressaten
vil betale
porto

Svarsending

Avtale nr. 129000/81OMB

DYADE

ST. OLAVS PLASS

N-OSLO 1 – NORGE

**OM SAMISK
HISTORIE OG
KULTUR**

2/76

**BARN OG
BØKER**

3/76

**MØTE MED
SJØORMEN**

4/76

**KONTEMPLATIVE
OASER**

1-2/77

**ISAAC
SINGER**

Nobelpris-
vinnerens
bakgrunn, liv
og diktning.

2/1979

BOB DYLAN:

Inn og ut
av lykken.

5/1979

KUNST

– pynt eller
ubehag?

1/1980

KIRKEN

– er den i
utakt med
moderne
psykologi?

3/1980

**NARKORUS
OG
SJELESJOKK**

5/1980

**JOHN
LENNON**

– i tankene.

1-2/1981

TEATER

– eller
vernehjem?

3/1981

**STERKE
OPPLEVEL-
SER**

– frelse eller
fengsel.

5/1981

**FORFALSKER VI
VIRKELIGHETEN?**

6/81

MYTER

– fortid
eller
samtid?

1/1982

**SIGRID
UNDSET**

vurdert i
utlandet.

2/1982

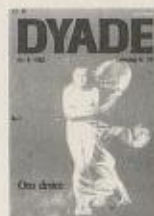
**FRA DET
MODERNE
AMERIKAS
ÅNDSLIV**

3/82

**NARKOTIKA-
DEBATTEN
– ideologisk
slagmark**

4-5/1982

**OM
DRØM**

6/1982

**EKSISTERER
GUD?
Møte med
Hans Küng.**

1/1983

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 1**

2/1983

**EUROPA
MØTER
3. VERDEN**

4-5/1983

**HVA KAN VI
VITE?
Rudolf Steiners
erkjennelses-
teori.**

6/1983

**STRESS OG
AVSPENNING**

1/1984

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 2**

2/1984

**VITENSKAP
OG
LIVSSYN**

3/1984

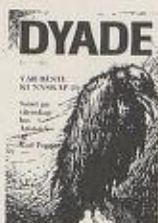
**ANDREJ
SAKHAROV
– et symbol.**

4/1984

**HVA GIR
MENING I
1980-ÅRENE?**

5-6/1984

**SYNET PÅ
VITENSKAP HOS
ARISTOTELES OG
KARL POPPER**

To nummer:
1 og 2 1985

**NORSK OG
SVENSK SAMTIDS-
LITTERATUR**

3/1985

NORSK JOURNALISTHØGSKOLE
BIBLIOTEKET
FRYSJAVEIEN 33C
0883 OSLO 8
Abb. nr: 17319

DYADE

Postboks 6721
St. Olavs plass
0130 OSLO 1

Meditasjon på norsk

(Cappelen forlag)

For deg som vil vite hvor Acem står i samfunnssammenheng. Viser at det er viktige prinsipielle forskjeller mellom ulike avspennings- og meditasjonsteknikker. Grundig gjennomgang av hva forskning viser om resultater av meditasjon. Boken kan bestilles fra Acem til favorpris. Se side 95.

«Man spør ikke lenger *om*, men *hvordan* meditasjon virker ... (Boken) peker på menneskets muligheter til vekst ut fra moderne psykologisk forståelse; at meditasjon innebærer en livsstil med mindre oppsamling av stress». Liss Hegge, Aftenposten.

«Selvsagt er det blitt leseverdig stoff». Agder.

«... en populærvitenskapelig bok med mye livsvisdom. Også for deg som ikke har tenkt å begynne med meditasjon. Lettlest og velkrevet». Det Nye.

ДОНАДОЕ А/С 1985 КУЛТУРКАМР I ETEPEEM